

Multifunctionele landbouw geregeld!

Aanpak voor het project wet- en regelgeving voor multifunctionele landbouw

December 2008

Opdrachtgever:
Taskforce Multifunctionele Landbouw
Maarten Fischer, programmaleider
Postbus 2085, 3800 CB Amersfoort
www.multifunctionelelandbouw.nl

Uitvoering:
Land en Co.,
Helmer Wieringa en Maria van Boxtel
Postbus 179, 6700 AD Wageningen
www.landco.nl

Inhoud

Pagina

Samenvatting	3
1. Inleiding en achtergrond	5
2. Regels in beeld	11
3. Advies	23
Bijlage 1 Bronnen	25
Bijlage 2 Overzicht relevante wet- en regelgeving	27

SAMENVATTING

De ontplooiing van multifunctionele landbouw staat centraal in de missie van de Taskforce Multifunctionele landbouw. Wet – en regelgeving stuurt de landbouw en dus ook multifunctionele landbouw, dat is: landbouw met andere activiteiten. Of zoals de minister schrijft: het is de vermaatschappelijking van de landbouw.

Vermaatschappelijking is weg-geregeld. Het idee leeft dat multifunctionele landbouw vaak wordt belemmerd en dat er dus regels geschrapt moeten worden. Feit is dat in de naoorlogse wetgeving aangestuurd is op een hoofdrol voor de hoofdberoeper als agrarisch bedrijf. Alles wat een andere activiteit dan de primaire productie is, is 'weg-geregeld', terwijl het er wel bij hoort. Schaalvergroting door specialisatie en uniformering. Daarom is het een feit dat er veel niet of niet meer mag, en dat er veel door allemaal aparte wetgeving is geregeld. Veel wordt echter in de hoofden erbij verzonnen. De vraag is dus: is het feit of fictie.

Vermaatschappelijking weer terug-regelen. De rol van agrarische bedrijven verandert. De EU gaf de aftrap: niet voedselproductie alleen maar landbouw voor een leefbaar platteland staat voorop. Subsidies steunen deze nieuwe opgave. Veel agrarische bedrijven en ketens zagen hierin een nieuwe kans. Twee dingen raken dan achterop: de wetten die alles nog 'ouderwets' regelen, en de mensen die als logisch gevolg in een spagaat komen tussen oud en nieuw. We moeten de eigen regels aanpassen, en we moeten met elkaar met die nieuwe landbouw leren omgaan.

Eerst twee punten over de regels, dan vier werklijnen.

Regels demonteren. Een logische aanpak lijkt: spoor de knellende regels op en ga kijken wat je kunt schrappen. Deze aanpak biedt geen garantie dat er geen belemmeringen ergens anders ontstaan of dat anderen nieuwe regels bedenken om effecten op te vangen. We moeten dus weten wanneer en hoe we welke regels willen veranderen. De methode is: de regels 'demonteren' tot hun essentie. Wat was het doel. Waar ging het ook al weer om. Die strategie werkt. Dat blijkt uit de Experimentwet Stad en Milieu en uit het rijksproject Strijdige Regels. Daarom is dit de centrale strategie van voorliggend Plan van Aanpak.

ML-regel-keuzen. Voorliggend Plan van Aanpak hanteert een aantal keuzen:

- a. Multifunctionele landbouw = hoofdberoep in de landbouw
Het primaire landbouwbedrijf is de drijvende kurk, de basis voor vermaatschappelijking.
- b. Multifunctionele landbouw = vermaatschappelijking door koppeling
Het agrarische bedrijf onderneemt vanuit de agrarische hoofdtak maatschappelijke activiteiten. Alles is gekoppeld. Dus die 'andere' activiteiten horen bij het agrarische bedrijf.
- c. De andere activiteiten zitten in landbouw als basis
De andere activiteiten zijn gekoppeld: het zijn dus landbouwactiviteiten. Het agrarische multifunctionele bedrijf heeft als basis andere activiteiten. We zijn er ingetuind om elke activiteit apart te regelen. Er moet een basis komen dat elk agrarisch bedrijf kan oppakken, op haar eigen manier. De ruimtelijke

ordering met haar bestemmingsplannen kan hier als eerste een essentiële slag maken.

- d. Er zijn 'gewone' en 'bijzondere' bedrijven
Onderscheid de 'gewone' multifunctionele agrarische bedrijven van de bijzondere innovatieve centra (die ook vaak bedrijf zijn). De eerste groep is de grote groep van verbrede agrarische bedrijven waar elke gemeente mee te maken krijgt. Hiervoor moet iets werkbaars worden bedacht. De laatste groep innovatieve centra zoals nieuwe streekcentra-winkels, vraagt altijd maatwerk-regels.
- e. Multifunctionele landbouw dient het gebied
Veel regels gaan over de gebouwen en het erf. De bedoeling is dat we het platteland leefbaar houden, dus ook het landschap en de gronden. We moeten dus de mogelijkheden in gebouwen/erf weer verbinden met de bijdrage van het bedrijf aan het gebied er om heen. Hou gebouwen en gronden bij elkaar en beloon dit. (In feite doen we dit met gewone agrarische bedrijven: ze mogen bouwen want dan blijft het landbouwgebied rendabel in stand. Bij vragen van verbreding is dit losgelaten.)
- f. Schuif door naar plattelandsondernemers
Multifunctionele landbouw herstelt de 'oude' verbinding tussen economisch rendabel, maatschappelijke vraag en ruimtelijke kwaliteit. U herkent Profit, People, Planet. Door economische rentabiliteit, nieuwe maatschappelijke vraag en bijdrage aan ruimtelijke kwaliteit te verbinden hebben we de formule voor de toekomst: plattelandsondernemers (inclusief landbouwbedrijven) zijn alle bedrijven die deze verbinding leggen. Dat is ook de kern van ontwikkelingsplanologie.
- g. Regels eigenstandig uitwerken
Laat elke regelgeving regelen wat zij moet regelen. We bepleiten geen verwijzingen in regels naar elkaar; we bepleiten geen uitzonderingsregels voor multifunctionele landbouw. Dat leidt tot meer regels. De branche moet op dit punt volwassen worden, met een keerzijde: de niet-agrarische regelgeving moet wel leren te kijken naar de schaal en aard van een agrarisch bedrijf.
- h. Verantwoordelijkheid terugregelen
Regelgeving is door de markt gemaakt tot 'risico's beperken' terwijl het vertrekpunt was 'verantwoordelijkheid regelen'. Dit moet opnieuw vertrekpunt zijn. Daar ligt de nadruk. Ook hier: wat is het doel (in plaats van de vele middel-bepalingen voor controle).

Deze principes zijn een aftrap naar waar de Taskforce heen wilt. Maar zoals gezegd: de Taskforce kan zelf geen regels veranderen. Elke wet kent haar eigen wetsuitvoerende organen met de professionele omgeving: het regeldomein. De aanpak is om bovenstaande principes tot uitvoering te brengen met de regeldomeinen en mede vorm te geven met pilots. Voor regeldomeinen zijn gesprekspartners nodig: voor r.o. bijvoorbeeld via de VNG en de r.o.-bureaus (beroepsvereniging: BNSP). De Taskforce heeft een sterke lijn naar LNV; dat is eveneens een goede kans (regels rond voedsel, natuurbeheer, EU, fiscus).

De aanpak van de regeldomeinen is georganiseerd rond vier werklijnen

1. Equiperen en professionaliseren ondernemers
2. Multifunctionele landbouw in bestemmingsplan

3. Multifunctionele landbouw in branchegerelateerde knelpunten
4. Wetten & Regels: voorbeeldprojecten

Met deze werklijnen stelt de Taskforce de aanpak en prioritering van acties vast met bijbehorende budgetindicaties en pilotprojecten, voor de periode 2008 – 2012.

1 INLEIDING EN ACHTERGROND

1.1 Taskforce en project wet- en regelgeving

De Tweede Kamer nam in 2006 het initiatief voor een Taskforce Multifunctionele Landbouw. De minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) meldt in oktober 2007 aan de Tweede Kamer dat zij – in lijn van het regeerakkoord dat een verdere vermaatschappelijking van de landbouw nastreeft – de Taskforce heeft ingesteld in samenwerking met de sector en maatschappelijke organisaties.

De missie van de Taskforce is: het stimuleren van de verdere ontwikkeling van multifunctionele landbouw als motor van een veelzijdig (en) ondernemend platteland.

Het begrip multifunctionele landbouw is volgens de Taskforce:

agrarische bedrijven die naast hun veehouderij-, akkerbouw- of tuinbouwbedrijf één of meer andere activiteiten uitoefenen gekoppeld aan het primaire landbouwbedrijf.

De andere activiteiten zijn: zorg, recreatie, educatie, agrarische kinderopvang, agrarisch natuur- en landschapsbeheer en productie en verkoop van streekproducten.

Multifunctionele landbouw is een stevige pijler van de sociaal-economische vitaliteit van een veelzijdig platteland. Hierbij onderkent de Taskforce dat zowel de agrariër als het platteland zelf in hun rol en betekenis veranderen en dat nieuwe activiteiten en ontwikkelingen verkend moeten worden. Dat sluit aan bij het nieuwe Europese plattelandsbeleid.

De Taskforce werkt aan vier speerpunten:

1. inspelen op de vraag vanuit de markt;
2. ruimte bieden aan ondernemers die bijdragen aan een veelzijdig platteland, zoals wet- en regelgeving en het versterken van ondernemerschap;
3. versterken van de aansluiting van gebiedsgericht beleid bij de ontwikkelingen in de multifunctionele landbouw;
4. meer en beter toegankelijke kennis; kennisnetwerk.

Project: Multifunctionele landbouw en wet- en regelgeving

Voor het speerpunt 'ruimte bieden aan ondernemers' start de Taskforce een 'eigen' project rond wet- en regelgeving.

Doel van dit Taskforce-project is om knelpunten in regelgeving op te sporen en om stimulerende regelgeving in te zetten.

De rijksoverheid werkt op diverse fronten aan de 'regeldruk' (Regiegroep Regeldruk; rapportage Tweede Kamer, mei 2008).

In voorliggende nota wordt een plan van aanpak geschetst hoe de Taskforce de komende tijd aan wet- en regelgeving wil en kan werken.

1.2 De context van regels en multifunctionele landbouw

Elke samenleving kan uitsluitend bestaan met afspraken of regels. Zonder regels is er geen samenleving. De kunst is om regels te maken die werken.

De regels van het platteland zijn vanaf de jaren 1960 gericht op ruimte voor de hoofdberoeper 'agrarisch bedrijf'. De agrarische bedrijven kregen het primaat voor bedrijfsontwikkeling en het 'alleenrecht' om in het platteland te bouwen. Ieder die wat anders wilde, hoorde niet op het platteland. Of het werd apart geregeld, zoals de EHS en recreatieterreinen. Deze lijn werkt door in ruimtelijke ordening, mestwetgeving, milieuwetgeving, detailhandel en voedselverwerking. Kortom: andere activiteiten bij een agrarisch bedrijf zijn in het recente verleden 'weg-geregeld' terwijl ze er eigenlijk wel steeds bij horen. Dit 'wegregelen' paste ook goed bij de ontwikkelingen in de landbouw, zoals schaalvergroting en specialisatie of 'ontmenging'.

De EU heeft dit proces weer omgekeerd. Landbouwbeleid is plattelandsbeleid geworden (vanaf EU-Conferentie van Cork, 1996). Het primaat aan agrarische bedrijven is omgebogen naar plattelandsbeleid door ontwikkelingsruimte voor grondgebruikers en grondeigenaren. Het totale pakket van plattelandskwaliteit inclusief voedsel, is nu als opgave neergezet. Europa kiest zo voor multifunctionele landbouw en voor actieve inzet van grondgebruikers.

De druk vanuit de multifunctionele ondernemers is er. Inspelend op Europa en maatschappelijke vragen ontstaan nieuwe activiteiten van recreatie, zorg, sport, verkoop of service (water, energie). Maar ook agrarische kernactiviteiten worden naar het bedrijf teruggeplaatst zoals opslag van producten, sortering, mestopslag/bewerking en natuur-beheer. De breedheid (multifunctionaliteit) van het agrarisch bedrijf bloeit vanaf de basis op.

Werkt deze omslag al voldoende door in Nederlandse wet- en regelgeving? Het antwoord is nee. Wet- en regelgeving en professionals leunen op het verouderde principe dat andere activiteiten verboden zijn maar soms mogen. Of dat de andere activiteiten moeten voldoen aan eisen uit een niet-agrarische (en soms van de landbouw vervreemde) wereld. Dit is geen verwijt maar een constatering hoe regels zijn opgepakt, en hoe dit nu het 'terug-regelen' van multifunctionele landbouw belemmert.

Er zijn aanknopingspunten voor dit terug-regelen. Zo wordt in de Nota Ruimte (2005) met ontwikkelingsplanologie gestuurd naar partnerschap om nieuwe ontwikkelingen die bijdragen aan gebiedskwaliteiten, te realiseren. Ook de nieuwe Wet ruimtelijke ordening speelt hierop in. Hierin ligt een belangrijke aanzet voor vernieuwing richting multifunctionele landbouw. Ook in de omgeving van voedselveiligheid en van welzijn is er hernieuwde aandacht voor de korte keten, maatwerk en/of ambachtelijke en kleinschalige omvang.

Het is helder: Nederland is als landbouwnatie trots op haar positie. Deze positie is bereikt door strikt te kiezen voor ontplooiing van agrarische bedrijven. Nederland kan als Europees verstedelijkt plattelandsgebied voorloper blijven als het ook kiest voor multifunctionele landbouwbedrijven.

Multifunctionele landbouw staat dan voor: economisch sterk, maatschappelijk rendabel, met ruimtelijke winst, creatief ondernemen met heldere borging en afspraken naar de samenleving. Alleen zo kan het platteland aan de nieuwe maatschappelijke en Europese opgave voldoen.

TOP 5 KNELPUNTEN

- 1 kleinschalige horeca**
- 2 gebruik gebouwen voor 'andere' activiteiten**
- 3 omvang en kosten controle**
- 4 verkoop producten – assortiment**
- 5 omvang verblijfsrecreatie**

1.3 Urgentie: meer dan een regeltje schrappen

Als er gesproken wordt over belemmerende of frustrerende regelgeving, is er snel de neiging feit en fictie te verwarren. Vraagt de jurist “Waar staat het” (aldus prof. Mr W. Bruil), veel regels ontstaan door de uitleg van mensen. Veel wordt in de hoofden toegevoegd, er is dus veel fictie.

Maar er zijn ook veel feiten. De primaire vraag “wat is noodzakelijk aan regels voor een goede ruimtelijke ordening” bijvoorbeeld te weinig gesteld en eerdere regelgeving wordt vaak (onnodig) herhaald en zelfs versterkt. Er zijn veel regels ontstaan uit het systeem van verbodsdenken met uitzonderingen, of doelwetgeving met veel uitzonderingen op het doel. Langere lijstjes met activiteiten, subactiviteiten, subcriteria, randvoorwaarden en nadere eisen? Hierbij is de indruk dat het schrappen van overbodige regels de oplossing is. Een te gedetailleerd bestemmingsplan? Schrappen is hier beslist een goede start.

Maar wat dan? ‘Globaler’ regelen? Want ook als de Taskforce voor ontplooiing van multifunctionele landbouw gaat, wil je dan regelen wat dit is, en waar en hoe, en waarom zij wel en anderen niet?

Je kunt knelpunten pas oplossen als je weet waar je naar toe werkt. De kunst is een evenwicht te vinden tussen dat ‘wat we allen willen’ en de ‘afpraak’ of de regels. De aanpak in deze nota gaat daarom vooral over hoe we knellende regels systematisch kunnen veranderen zodat ze ook voor de toekomst goed blijven werken.

>>Het opsporen van knellende regels is een must. Het aanpakken van elke knellende regel met een ad hoc oplossing leidt niet vanzelf tot minder regels of een betere werking. De Taskforce zoekt daarom naar een aanpak die ook in de toekomst knellende regels en regeltoename voorkomt.

Enkele voorbeelden van knellende regels: feit of fictie?

- Bestemmingsplan**: elke nevenactiviteit is apart benoemd met m². Te veel detail te veel standaarddefinities. Dit frustrert verwevenheid, flexibiliteit, seizoensgebondenheid en innovaties. Bovendien vaak via ‘vrijstelling’ met onzekere toetsingscriteria zoals geen toename verkeersaantrekkende werking. Vertrekpunt is: niet-landbouw is strijdig gebruik.
- Geurhinder**: afstandsnormen volgen rekenmethodes, maatwerk voor lokale situaties verschillend.
- Evenementen**: grote verschillen tussen gemeenten, vooral bij open dagen. Lange meldingstermijn, weer formulier per keer.
- Alcohol**: verwarring rond term horeca dat vaak alle eten en drinken betreft maar in Drank - en Horeca(!)-wet uitsluitend over alcohol gaat. Een biertje na een rondleiding is verboden.
- Gebruiksvergunning** op basis van Bouwbesluit: berekening brandveiligheid niet afgestemd op schuren en stallen, grote verschillen in beoordeling. Invalidentoilet vereist. Nieuwe ramen in stal vereist door berekening lichttoetreding bij ruimten voor bijeenkomsten die Welstand dan verbiedt.
- Veiligheid**: eisen speeltoestellen en kinderopvang belemmeren eigen formules en past niet bij boerenbedrijven. Bewegwijzering is verboden of lastig. Idem rond AWBZ, zorg en WMO.
- Hygiëne**: te veel controleurs op onderdelen, veel details die nergens op papier staan, geen voeling met klein ambachtelijke verwerking en agrarisch bedrijf (HACCP, Eurepcap).
- Landbouw**: grondruil een jaartje leidt tot verplicht lidmaatschap ander productschap. Natuurbeheer: onzekerheden, schrappen basispakketten, probleemgebiedenregeling jaarlijks aanvragen. Vaak reactie na het seizoen.
- Fiscus**: de grond van een minicamping krijgt opeens een niet-agrarische vermogenswaardering. BTW-discussie bij mix aan activiteiten.

1.4 Regeldruk en rijksoverheid

In de rapportage “Merkbaar Minder, voortgangsrapportage Regeldruk Bedrijven” (mei 2008) meldt de interdepartementale Regiegroep Regeldruk hoe het staat met de aanpak van de regeldruk (bouwt voort op Plan van Aanpak Regeldruk Bedrijven, 2007, Kamerstukken 29515, nr 202). Elk ministerie werkt aan minder regels en vermindering van de administratieve lastendruk (zie kader). De nadruk ligt echter meer op administratieve lastendruk en ‘decentraal wat kan’ dan op betere wetgeving of organisatie.

Voor multifunctionele landbouw is van belang:

- **Experimentwet Stad en Milieu** (1997 – 2003): hierin werd de belemmering van regels nagegaan door een wettelijke extra optie te bieden voor het geval de regels een ‘goed plan’ belemmerden. Opvallend was dat slechts 3 van de 25 projecten hierop een beroep deden. Een sterk team stuurde aan. De aanpak is voortgezet in de Interimwet Stad- en Milieubenadering (in werking per 2006, www.stadenmilieu.nl). Voor het platteland kunnen met deze wet provincies voor reconstructiegebieden afwijken van de ammoniakregels (onder goedkeuring van de ministers van VROM en LNV).

>>De Experimentwet leert dat de Taskforce goede resultaten in multifunctionaliteit kan bereiken door bij de toepassing van regels te wijzen op het ‘demonteren’ van regels tot hun essentie. Een krachtig team steunt dit demonteren.

- De nieuwe **Wet ruimtelijke ordening**, ingegaan per 1 juli 2008, wil antwoord geven op te lange procedures, nieuwe lokale verantwoordelijkheid en koppeling kosten (Grondexploitatiewet), geïnspireerd door ontwikkelingsplanologie. De vraag hierbij is hoe de provincies hun nieuwe rol gaan invullen nu zij niet meer goedkeuren. Met name de inhoud van de provinciale verordening is een onzekere factor. Uitgegaan mag worden dat de provincie vooral instructies geven voor bovengemeentelijke belangen. Het platteland wordt door veel provincies als hun belang beschouwd en zodoende hangt een veelheid aan instructies in de lucht, voortbouwend op oude aanwijzingen rond bestemmingsplanbeleid. Dit wordt versterkt door de standaardisering en uniformering (Regeling standaarden ruimtelijke ordening) waarbij niet een goede ruimtelijke ordening (maatwerk) gebaseerd op gebiedseigen beleid maar de “standaard regels” leidend zijn.

>>De nieuwe provinciale verordeningen zijn een potentieel knelpunt voor de ontplooiing van multifunctionele landbouw. Een tweede potentieel knelpunt vormt de uniformering.

- Het **project Strijdige Regels** kiest ervoor om ondernemers en burgers praktische antwoorden te geven die ‘gedekt’ zijn door interdepartementaal overleg van de DG’s. Dit leidt tot werkzame interpretaties (ook weer: ‘demonteren’ tot de essentie). In dit project is er voor gekozen om de regeldruk direct in te brengen in het contact ondernemer – overheid (en niet om een gehele regelverandering op gang te brengen). De landbouwbranche is hierbij nog niet opgepakt: er is contact gestart met het LNV Loket.

>>De aanpak van het project Strijdige Regels biedt een goed handvat voor de korte termijn gericht op de ‘werkvloer’.

Enkele voorbeelden van projecten rond regels

-Ministerie voor EZ, project Strijdige Regels, www.strijdigeregels.nl en www.antwoordvoorbedrijven.nl, ism Kamer van Koophandel en MKB Nederland; leverde branchegerichte gidsjes op met brancheafspraken (zoals Recron en horeca).

-Ministerie VROM heeft het programma **'Slimmere regels, betere uitvoering en minder lasten'** (SBM). Doel van het programma SBM is de regeldruk in deze kabinetsperiode te verminderen, de administratieve lasten met 25 procent terug te dringen en op een aantal domeinen te komen tot een fundamenteel andere aanpak. Het programma richt zich met name op de beleidsterreinen milieu, ruimte en wonen.

-Ministerie van Financiën, zie www.administratievelasten.nl. Meldt: "Ongeveer de helft van de administratieve lasten komt voort uit internationale regelgeving. Het aandeel nationale regelgeving is ongeveer even groot. Het onderscheid naar herkomst van administratieve lasten wordt gebruikt bij het opstellen van de departementale reductieplannen en bij het bepalen van de inspanningen van Nederland in Brussel. "

-Ministerie VWS: VWS wil de bureaucratie in de zorg verminderen. Hiertoe heeft VWS een **meldpunt** bureaucratie en regeldruk opgericht.

-Ministerie van LNV: verbeteren LNV Loket. LNV werkt met RWS aan regels rond water – landbouw. Innovatienetwerk Agro Cluster & Groene Ruimte meldt: "In 2005 verscheen het rapport 'De Last van Sturing', waarin een concept voor maatschappelijke sturing was uitgewerkt met name gericht op een structurele verlaging van de administratieve lastendruk. Het concept is weliswaar inspirerend, maar nog tamelijk theoretisch van karakter. In overleg met het ministerie van LNV is ervoor gekozen om dit sturingsconcept uit te werken voor het beleidsterrein dierenwelzijn (...). Er is een opdracht verstrekt aan de hoogleraren Frissen en van Twist om deze uitwerking gestalte te geven."

-VNG biedt informatie hoe de gemeente kan werken aan minder regels en tegelijk meer service: www.vng.nl en www.minderregelsmeerservice.nl. "Op deze site vindt u instrumenten, praktijkvoorbeelden en links die u hierbij ondersteunen."

2 REGELS IN BEELD

2.1 Betere regels via elk regeldomein

Wet- en regelgeving is opgedeeld naar regeldomeinen: professionele omgevingen die de regels maken en uitvoeren. Voor het oplossen van knelpunten moeten we zorgen voor de juiste partners in de regeldomeinen. Uitsluitend de juiste afzender naar het juiste adres creëert beweging.

Er is een overzicht (apart document) opgesteld van de relevante wetten, het regeldomein (wie), het onderwerp van sturing en de betekenis voor multifunctionele landbouw (hierna vaak afgekort tot ML). Regels kunnen bevorderend of belemmerend werken. De grote hoeveelheid wetgeving valt op, maar nog meer het grote aantal uitvoeringsbesluiten. Deze overheden met hun 'professionele omgeving' zijn de spinnen in het web van de toepassing van wet- en regelgeving: het regeldomein.

De wetgever heeft – impliciet? – een vrij consistente indeling van regeldomeinen.

Volgens ons is dat in hoofdlijn:

1. de 'plek' zo decentraal mogelijk: bij lokale en regionale overheden,
2. stoffen en niet-plekvaste 'stromen' van arbeid, dieren en geld: noodzaak voor centraal, bij de landelijke overheid in landelijke normen (met soms lokale vergunningen = handhaving)
3. de marktwerking: centraal bepalen hoe dit bij de sector ligt.

Een veel voorkomende valkuil bij de ambitie om regels te verbeteren is, dat het ene regeldomein goedbedoelde suggesties doet aan andere regeldomeinen, of dat onderzoekers of belangenorganisaties regels gaan bedenken. Vaak blijkt dat er veel betrokkenheid en kennis is van het deelonderwerp of het belang, maar dat er geringe kennis is van de opbouw van wet- en regelgeving, jurisprudentie of verhoudingen tussen wetsteksten, reikwijdte van de wet en wetsuitvoering. De onjuiste adressering leidt dan niet tot verbeteringen.

Het regeldomein van 'de plek' (hiervoor punt 1), wijzend naar de ruimtelijke ordening, wordt bijvoorbeeld als een zeer prangend knelpunt genoemd. Rond 'de plek' spelen vooral de Wet ruimtelijke ordening (Wro) en de Wet inrichting landelijk gebied (WILG). De volgorde bestemmen – inrichten – beheren is uitgangspunt in afbakening tussen Wro en WILG (en bijvoorbeeld ook Natuurbeschermingswet, NB): eerst bedenk je de functie (bestemmen), dan richt je het eenmalig in, dan zorg je voor een continue beheer en via de bestemming met beheerplannen (NB) handhaaf je het gebruik (de functie).

Oplossingsstrategie: elk regeldomein juist adresseren voor beweging

Als we knelpunten in regelgeving willen verbeteren, is van belang:

- de juiste regeldomeinen bij de knelpunten te benaderen en verbeteringen in (toepassing van) wet- en regelgeving aan te sturen via samenwerking met die regeldomeinen. Kortom: werk aan verbeteringen met 'wie erover gaat'. Zorg dat aanbevelingen de juiste afzender hebben en juist zijn geadresseerd.
- Knelpunten rond r.o. moeten dus opgepakt worden met de gemeenten (gebundeld in de Vereniging Nederlandse Gemeenten, VNG) en de

stedenbouwkundige bureaus (gebundeld in de beroepsvereniging BNSP) en via hen met VROM en provincies. (NB H. Wieringa is lid BNSP.) Hierbij is het van belang de beweging van de landbouw over te brengen, alvorens het over de regels te hebben: eerst beleidskeuzen, dan regels.

- Het Ministerie van LNV staat centraal in het regeldomein van inrichten en beheer om daar mogelijke knelpunten op te lossen. Het samenspel tussen het regeldomein 'bestemmen' en het regeldomein inrichten en beheer' lijkt onhandig geregeld door koppelingen. Het is nodig dit onderdeel verder na te gaan.
- Het Ministerie van LNV staat centraal in het regeldomein rond voedselkwaliteit aan de productiezijde. Knelpunten rond voedselkwaliteit op ML bedrijven moeten via LNV worden opgepakt.
- Om de klauwen van knelpunten in regels en regeldomeinen aan te sturen, kan de hoofdlijn zijn:
 - o regels over de plek lokaal
 - o regels over 'stoffen en stromen' centraal
 - o regels over de (vrije) marktwerking bij de sector.

Samenvatting wet – en regelgeving, regeldomeinen en ML

wet of regeling (niet volledig)	aansturend ministerie	uitvoerder	betekenis voor ML
het regeldomein			
Wet ruimtelijke ordening	VROM	Gemeente (VNG) Bureaus (BNSP)	Welke activiteiten worden toegestaan, gebouw, grond. Recreatie, zorg, horeca, kinderopvang, natuurgrond. Basis voor bouw- en gebruiksvergunning
Wet Milieubeheer, Interimwet Stad- en Milieubenadering, wetgeving water en bodem	VROM	Gemeente (regionale diensten) Waterschap, RWS	
Wet Inrichting Landelijk Gebied, Reconstructiewet, Wet Ammoniak en Veehouderij, Richtlijn Geurhinder	LNV ism VROM	Provincie	Beheervergoeding natuur, omzetting natuur Geurhinder bij 'niet-agrarische' functies
Natuurschoonwet, Natuur- beschermingswet, Flora- en Faunawet, Boswet, Pachtwet	FIN LNV LNV	FIN Provincie LNV	Fiscale voorziening landgoedformule Soorten stimuleren ?
Algemeen Plaatselijke Verordening, Bouwbesluit, Drink- en Horecawet, Waterleidingbesluit	div	Gemeente	Gebruik gebouwen voor veiligheid, drankjes en ontvangst groepen en overnachten, veiligheid (drink)water
Arbeidsomstandighedenwet (arbowet 2007)	SZW	Arbeidsinspectie	Veiligheid werknemers en bezoekers
Landbouwkwaliteitswet, EU-Verordening biologische landbouw	LNV	COKZ, CPE, BKD, Skal	Alles rondom kwaliteit van landbouwproducten
Warenwet, General Food Law, Hygiënecodes, Vleeskeuringswet, Warenwetbesluiten	VWS ism LNV	VWA, AID	Alles rondom voedselveiligheid (en productveiligheid zoals speeltoestellen en kinderbedjes)
Wet Kinderopvang	OCW	GGD	Alles rond kinderopvang
Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO), AWBZ, Wet marktordening gezondheidszorg (Wmg), wet REA, WSW	VWS	Gemeente, Inspectie Gezondheidszorg UWV, CWI en NZA	Alles rond zorg Alles rond arbeidsinzet en arbeidsongeschiktheid/reïntegratie
Administratieve lasten voor ondernemers opgenomen in (bron: Ministerie van Financiën): Wet op de jaarrekening (Justitie), Omzetbelasting (Fin), Warenwet (VWS), Wet milieubeheer (VROM), Loonbelasting (Fin), Ziekenfondswet (VWS), Coördinatiewet Sociale Verzekering (SWZ), Inkomstenbelasting (Fin), Prijzenwet (EZ), Arbeidsomstandighedenwet (SZW)			

Ter illustratie: regels over 'de plek

Regels over grond (de plek) zijn in de wetgeving gedacht via de lijn: eerst bestemmen → dan inrichten → erna beheer. Deze volgorde loopt in de praktijk geheel anders.

Zo is het geregeld:

- **bestemmen in r.o. = gemeenten**

Gemeenten gaan over de bestemming van gronden: zij bepalen het r.o. beleid (Structuurvisie), stellen bestemmingsplannen vast en doen het vele werk van vergunningen, toezicht en handhaving. De provinciale rol is per juli 2008 opgeschoven van goedkeuring naar meedenker met verordeningbevoegdheid voor provinciale belangen. De gemeente bepaalt dus r.o.

- **inrichten en beheer van gronden = provincie**

Inrichtingsmaatregelen worden via de WILG uitgezet door de provincie met werkinzet van DLG. Voor beheer van natuur zijn er landelijke pakketten en vergoedingen met provinciale natuurdoelen en aansturing. Gemeenten hebben hierin geen formele rol. In Reconstructiegebieden en landinrichting zijn er bovendien gelden voor bedrijfsverplaatsing en sloop van gebouwen.

Hoe is de praktijk? We zien dat het regeldomein van bestemmen een andere is dan het regeldomein van inrichten en beheer. De ideale lijn van bestemmen → inrichten → beheer loopt daarom in de praktijk anders.

Zo worden –vanwege N-‘veiligstelling’– beheerafspraken (SAN en SN) vaak gekoppeld aan het vereiste van een bestemmingswijziging (de A van agrarisch moet er af, terwijl de bestemming juist een combinatie is). Of: het bestemmingsplan moet een onderhandeling rond bedrijfsverplaatsing volgen want het is zo onderhandeld. De gemeente krijgt dan al snel de schuld dat dit traag gaat of er andere vragen worden gesteld die ook voor een goede ruimtelijke ordening vereist zijn. De pijn bij gemeenten is dat zij geen geld kunnen aanbieden aan hun burgers; dat doen de provincie en het rijk.

Dit spanningsveld tussen twee regeldomeinen werkt door in aansturing van multifunctionele landbouw op bedrijfs- en op gebiedsniveau.

2.2 Multifunctionele landbouw in regels: koppeling landbouw staat centraal

Multifunctionele landbouw bestaat uit landbouw en uit andere activiteiten. Essentieel is de slag van de Taskforce dat deze andere activiteiten gekoppeld zijn met het primaire landbouwbedrijf. Twee groepen staan in dit rapport centraal: multifunctionele agrariërs en regionale centra.

Multifunctionele landbouw (ML) is door de Taskforce omschreven als *agrarische bedrijven die naast hun veehouderij-, akkerbouw- of tuinbouwbedrijf één of meer andere activiteiten uitoefenen gekoppeld aan het primaire landbouwbedrijf.*

De andere activiteiten zijn: zorg, recreatie, educatie, agrarische kinderopvang, agrarisch natuur- en landschapsbeheer en productie en verkoop van streekproducten.

De kern van deze omschrijving is:

- er is een agrarische bedrijfsactiviteit
- er zijn andere activiteiten gekoppeld aan de agrarische bedrijvigheid.

Knelpunten in de discussie over regels en multifunctionele landbouw treden op als dit door elkaar wordt gehaald. Zo wordt verbrede landbouw vaak omschreven als landbouw met niet-agrarische nevenactiviteiten. De activiteiten zijn dus per definitie landbouwvreemd. Dit werkt verwarring in de hand, want daarmee lijkt het ook over alle typen bedrijfsactiviteiten die niets met de landbouw hebben, te kunnen gaan. Was dat de bedoeling?

Veel verwarring komt ook voort uit de discussies wat te doen als agrarische bedrijven stoppen, wat te doen met 'vrijkomende agrarische gebouwen' en hoe vinden we goede nieuwe economische dragers voor het platteland.

Bij het vinden van betere regels voor ML is de kern van koppeling met landbouw een heldere keuze. De vraag blijft of landbouw hierbij een volwaardige en economische zelfstandige omvang moet hebben, of dat een zekere 'decorum' ook ML is. In het begrip van de Taskforce zit nog niet de opschuiving van landbouwbedrijf naar plattelandsbedrijf. Deze vraag speelt wel in de praktijk van de regeldomeinen; we moeten er dus iets mee.

Naast agrariërs die 'gewone' activiteiten erbij doen, zoals verkoop, boerengolf of rondleidingen, zijn er bijzondere initiatieven zoals regionale streekcentra. Vaak worden deze twee groepen met elkaar vergeleken: de regels voor de een zouden hetzelfde moeten zijn als voor de bijzonderheden.

Oplossingsstrategie: alle activiteiten koppelen aan landbouw en onderscheid tussen 'gewoon' en 'bijzonder'

Multifunctionele landbouw is duidelijk één geheel van economische volwaardigheid, maatschappelijke ondernemen vanuit de agrarische bedrijfsvoering, in ruimtelijke verbinding met gronden en een gebied. Multifunctionele landbouw is niet een agrariër die een leeg pand verhuurt aan een bedrijf dat niets met de landbouw ter plekke doet.

Daarom staat bij het verbeteren van regels centraal:

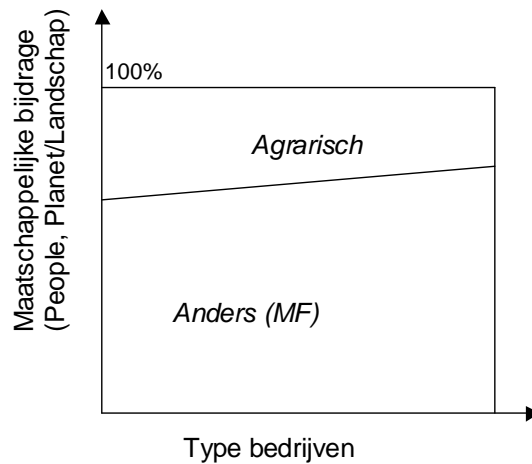
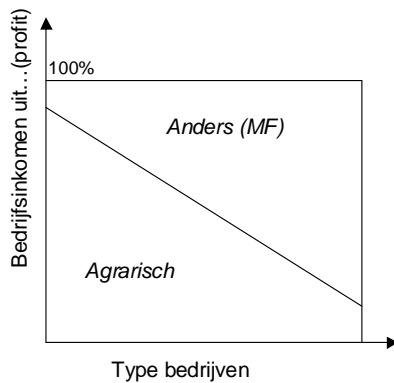
- Multifunctionele landbouw is **hoofdberoepslandbouw** met een plus rond maatschappelijke 'ontvangst'. Beleidsmatig bouw je voort op de oude strategie van het primaat aan de landbouw (zie 1.2). Dit is een keuze die helder is, maar het is een keuze voor de korte termijn!
- Het zijn: '**andere activiteiten gekoppeld aan het primaire landbouwbedrijf**'. De koppeling is de essentie die naar andere regels gaat leiden: al het 'andere' doet iets met het primaire landbouwbedrijf. Het is bij ML dus nooit een nevenactiviteit, laat staan niet-agrarische activiteit die niets met de agrarische bedrijfsvoering van doen heeft! Terug-regelen van deze koppeling, dat gaat het straks om bij betere regels.
- Voor de lange termijn is multifunctionele landbouw **een gekoppeld geheel van nieuwe plattelandseconomie** die gebaseerd is op het agrarisch productie- of cultuurlandschap.

We onderscheiden voor de regelgeving:

- I. **De agrarische bedrijven met verbreding, de multifunctionele landbouwbedrijven.** Doelstelling van de Taskforce is deze groep te bereiken en te ontwikkelen tot een omvang van 15.000 van de huidige 80.000 bedrijven. Voor deze groep blijven zekere 'standaard'-regels heel bepalend.
- II. **Gebiedsgerichte centra en landgoederen.**

Landgoederen verbinden van oorsprong landbouw, natuur, bosbouw, recreatie en andere functies tot één geheel. Zij zijn zo een 'oude' vorm van ML op gebiedsniveau. Nieuwe initiatieven – uiteenlopend van kenniscentrum, tot gastronomische coöperatie en coöperatieve 'weidewinkel' – kunnen hierop voortbouwen. Voor deze groep gaat het altijd om maatwerk en hoe standaard-regels dit maatwerk mogelijk maken.

Tot slot wil de Taskforce ook bedrijven in de rest van de keten tot een multifunctionele landbouwketen brengen. Dit levert bedrijven op die een ander product op een andere wijze vermarkten. We nemen vooralsnog aan dat deze groep bedrijven voldoende aandacht krijgt in de landelijke projecten rond regeldruk, en dat er geen specifieke knelpunten zijn.

Agrariër versus plattelandsondernemer

De ML-agrariër met een hoofdberoep in de landbouw is een plattelandsondernemer. Hij organiseert een verbinding tussen economisch rendabel, maatschappelijke vraag naar voedsel en grondstoffen, en de ruimtelijke waarden worden beheerd. Daarom krijgen zij vestigingsruimte. De plattelandsondernemer van de toekomst is eveneens economisch rendabel, beantwoordt een (nieuwe) maatschappelijke vraag en beheert ruimtelijke kwaliteiten.

Voor de breedte van het ML-bedrijf in beleid en regelgeving is hiermee een argumentatie voor de plattelandsondernemer op te bouwen. Als volgt:

>> Multifunctionele landbouwbedrijven zijn economisch rendabel, maatschappelijk dienstbaar en ruimtelijke kwaliteit dragend. >> ML verbindt economie, sociaal en fysiek/ruimte. >> ML verbindt Profit, People en Planet.¹⁾

>> In het verbinden van economie, sociaal en fysiek tot één functionerend geheel, ligt de kracht van ML. Uit deze kracht ontstaat de nieuwe plattelandsondernemer.

>> ML is hierbij niet alleen gekoppeld aan de primaire landbouw. ML is gekoppeld aan gronden van het platteland (dit kan landbouw zijn). ML schuift op van landbouwbedrijf naar plattelandsbedrijf. De plattelandsondernemer verbindt op een nieuwe manier grondgebruik, inkomen en maatschappelijke vraag. (Het is geen 'free-rider in een door boeren onderhouden landschap!')

>> In het verbinden van economie, sociaal en fysiek door ML-bedrijven, ligt de basis voor de instap in ontwikkelingsplanologie. Want:

In ontwikkelingsplanologie gaat het om het oppakken van ontwikkelingen die sociaal-cultureel, economie en fysieke kwaliteiten in de benen houden en versterken.

1) Profit = economie. Planet = fysiek = gronden en ruimte = ecologie, ruimte-visueel, cultuurhistorie, water, archeologie, bodem. People = de mens = sociaal, cultureel, welzijn, netwerken, mobiliteit, identiteit, leefbaarheid

2.3 Het terug-regelen van multifunctionele landbouw

ML wordt gezien als 'landbouw met andere activiteiten'. Hierdoor worden de andere activiteiten losgekoppeld én als losstaande blokjes behandeld. Dit is een belangrijke oorzaak van knelpunten. Het terug-regelen dat ook andere activiteiten bij de landbouw thuishoren, lost de eerste knelpunten op..

Multifunctionele en verbrede landbouwbedrijven krijgen te maken met de benadering van de 'andere activiteiten'. Zowel in r.o. als in natuurbeleid en voedselhygiëne worden die andere activiteiten als aparte (ruimtelijke, begrensde, apart te registreren) en vaak als van de landbouw losgekoppelde activiteiten gezien. De gedachten van loskoppeling tot aparte blokjes en vervolgens ook tot stapeling van die blokjes van activiteiten, leiden tot onbegrip bij de 'integreerende' benadering van de ondernemer. De benadering van losgekoppelde, aparte blokjes van activiteiten leidt tot de valkuil dat sectorale belangen die blokjes gaan invullen, steeds detaillistischer gaan maken, steeds verder van de landbouw vervreemden en dat we regeldomeinen gaan verwarren. En dit alles met de beste bedoelingen van risico's beperken, angsten sturen, milieu en dieren beschermen en aansprakelijkheid.

Wanneer we ML zien als landbouw met losgekoppelde activiteiten en niet als een onderdeel van de landbouw, komt de beoordeling van de activiteiten als vanzelf bij de gemeenten terecht: hier ligt de beoordeling van gebruik van gronden en gebouwen. Omdat het grote vertrekpunt in de regelgeving het primaat geeft aan het landbouwbedrijf, en niet bij landbouw inclusief andere activiteiten, zijn die activiteiten steeds uitzonderingen. Er is

landbouw waarbij iets als een ondergeschikte nevenactiviteit is toegestaan. De gemeente moet zeggen waar die uitzonderingen zijn toegestaan. Dit leidt tot:

1. uitputtende lijsten 'wat is toegestaan'. In provinciale richtlijnen en in de gemeentelijke bestemmingsplannen staat een lange lijst van welke andere activiteiten zijn toegestaan (let op het r.o.-woord: toegestaan!). De activiteiten neigen naar steeds meer gedetailleerdheid van de omschrijvingen in het bestemmingsplan. Dat is frustrerend voor ondernemers die net iets anders willen dan in de letter staat, maar wel in de geest werken. Positieve keerzijde wordt soms genoemd: ondernemer en ambtenaar lezen duidelijk wat er mag.

2. innovatieve ideeën staan niet in 'de lijst'. Bovendien heeft de lijst tot gevolg dat nieuwe, innovatieve ideeën niet in de lijst staan, dus niet mogen. Maar innovatieve ideeën zijn vaak in beleidstaal (structuurvisies) wel welkom: deze tegenstrijdigheid wordt als knelpunt beleefd.

3. maatvoeringen uit andere wetten, worden overgenomen in 'de lijst'. Andere sectoren bedenken eisen zoals minimale of maximale oppervlakten, of bedenken een begrip zoals kleinschalige horeca. Omdat het bestemmingsplan een juridisch bindend instrument is (en dus voor de andere partij ook), volgt een pleidooi dit eigen sectorale belang op te nemen in het bestemmingsplan: waarmee dit vaak – onbedoeld, zo blijkt later – 10 jaar vastligt of later niet zo bindend is bedoeld.

We zien dus dat de activiteiten en de hoogte van de stapel van alle activiteiten, ter beoordeling bij de gemeente wordt gelegd. Hoe gaan we dit verbeteren?

Oplossingsstrategie: basisruimte in r.o. én nieuw begrip ML

Er zijn drie korte termijn strategieën en acties, de vierde is lange termijn. De basisgedachte hierbij is dat we eerst voortbouwen op de koppeling van de andere activiteiten met het primaire landbouwbedrijf: het is 'normaal' dat landbouwbedrijven andere activiteiten doen, of beter: hun agrarische activiteiten vermaatschappelijken. (Wees gerust: we komen nog bij de alcohol!)

In beleidstaal, wetgeving en regels (ook weer het bestemmingsplan): de omschrijving van ML en verbrede landbouw als zijnde landbouw met niet-agrarische, andere of neven- activiteiten afschaffen.

1. De omschrijving van de Taskforce invoeren/verbeteren: zijnde landbouw met alle maatschappelijke, aan het agrarisch gebruik gekoppelde activiteiten. Desgewenst: alle maatschappelijke activiteiten die direct aan het agrarische (primaire) productiebedrijf zijn gekoppeld.

Het staat iets ingewikkelder, maar dient ons inziens meer de missie van ML. Bovendien wordt zo het agrarisch gebruik niet een decor maar een wezenlijk onderdeel. De Taskforce heeft dit aangescherpt en we zetten er op in dat dit doorwerkt. Deze beschrijving biedt een opstap voor de ambitie van ontwikkelingsplanologie, nl om kwaliteit te sturen.

2. In bestemmingsplannen: basisruimte opnemen, in de zin van een maximale oppervlakte gebouw, erf en gronden (het is nu eenmaal r.o.) waarin alle andere activiteiten door elkaar kunnen plaatsvinden, ongeacht het type andere activiteit, bijdragend aan genoemde vermaatschappelijking. De ondernemer mag dus flexibel stapelen binnen vaste grenzen. Vertrekpunt is hier een volwaardig agrarisch bedrijf.

3. Geen brancheregels in r.o. Maatvoerings- en gebruikseisen vanuit sectorale- of brancheregels bij de sector zelf houden en niet neerleggen of 'doorvertalen' naar bestemmingsplannen (dit doet SN, kinderopvang, zorg, detailhandel etc) of naar andere regels. Andere regeldomeinen en brancheorganisaties overtuigen dat doorvertaling tot meer en tot slechtere regels leidt, dat strikte regeltechnische scheiding een verbetering is, en tegelijk hen informeren wat de koppeling met de agrarische bedrijfsvoering betekent.

4. Regel de plattelandsondernemer door ML te zien als een bedrijf met een nieuwe verbinding van economie, maatschappelijke vraag en ruimtelijke kwaliteit (zie kader). Dit brengt helderheid in een nieuw type bedrijf dat vestigingsrecht heeft in het platteland. In r.o. is deze opgave de beste weg naar vernieuwing.

Ter oefening. Basisstructuur in bestemmingsplan met limitatieve lijst, met criteria systeem, met basisruimte voor multifunctionele landbouw

Bestemmingsplan met limitatieve lijst	Bestemmingsplan met criteria	Bestemmingsplan met ML en criteria
I Doeleindenomschrijving / bestemmingsomschrijving		
...bestemd voor a.agrarische bedrijfsvoering b.gebiedskwaliteiten c.ander gebruik als ondergeschikte nevenactiviteit met volgende basislijst in detail	...bestemd voor a.agrarische bedrijfsvoering b.gebiedskwaliteiten c. nevenactiviteiten ten dienste van bestemming	...bestemd voor a.agrarische bedrijfsvoering met inbegrip van ML (zie begrip) b.gebiedskwaliteiten
II Bouwbepalingen / bouwregels		
Bouwen voor agrarische bedrijfsvoering	Bouwen voor agrarische bedrijfsvoering	Bouwen voor agrarische bedrijfsvoering en andere activiteiten waarbij ...criteriarijtje met ec, soc. en ruimtelijk en tot bv 25% van totaal of maximaal 1.000 m ²
III Vrijstelling bouwen / ontheffing bouwregels		
Ander gebruik als ondergeschikte nevenactiviteit met pluslijst op basis	Bouwen voor nevenactiviteiten mits ... criteriarijtje en tot 25% van totaal of maximaal 1.000 m ²	Voor regionale centra met ...criteriarijtje met ec, soc. en ruimtelijk
IV Gebruiksbevestigingen / gebruiksregels		
strijdig...van gronden en opstallen voor nevenactiviteiten na beëindiging van de agrarische bedrijfsvoering	strijdig...van gronden en opstallen voor nevenactiviteiten na beëindiging van de agrarische bedrijfsvoering	strijdig...van gronden en opstallen voor nevenactiviteiten na beëindiging van de agrarische bedrijfsvoering
V Wijzigingsbevoegdheid		
Bij bedrijfsbeëindiging, wijzigen in woondoelinden of... volgt limitatieve lijst	wijzigen in de bestemming woondoelinden of bedrijfsdoelinden ...volgt limitatieve of criterialijst	wijzigen in de bestemming woondoelinden of bedrijfsdoelinden ...volgt criteriarijtje met ec, soc. en ruimtelijk

Ter illustratie: ontwikkelingsplanologie aan het loket

TEKSTFRAGMENT UIT VISIE BUITENGEBIED VAN DE GEMEENTE ALPHEN AAN DEN RIJN, 2007

Kader 2: Hoe werkt ontwikkelingsplanologie anders?

Voorbeeld: Plan natuurmuseum

Initiatief: Agrariër wil in ondoelmatige schuur of stal een natuurmuseum inrichten.

Oude benadering. Het gebruik van natuurmuseum moet als 'functie' vermeld zijn in het bestemmingsplan waarbij – als de functie genoemd is – meestal een maximum m² wordt bepaald. Dit kan soms na vrijstelling.

Natuurmuseum kan dan alleen als de agrariër een volwaardige omvang blijft behouden (als de agrarische tak stopt, moet museum formeel gezien weg; dit gebeurt natuurlijk nooit). Soms wordt dit ook uitgewerkt met begrippen als ondergeschikt en nevensgeschikt wat zowel op m² als op inkomen kan duiden.

Nieuwe benadering. Elk 'adres' (agrariër of niet) kan activiteiten verrichten die bijdragen aan de kwaliteiten. Hierbij is te bedenken dat het benutten van een bestaand gebouw makkelijker, en nieuwbouw lastiger is. Het gaat er nu om waar dit adres ligt ten opzichte van de gewenste kwaliteiten en of de plannen hiermee rekening houden. Een natuurmuseum dat uitgaat van busladingen ouderen voor appelgebak-feestjes is moeilijker voor te stellen op een smalle plattelandsweg dan bijvoorbeeld langs de Oostkanaalweg, maar gericht op fietsers en IVNwandelingen is dit weer makkelijker aan een plattelandsweg voor te stellen. Economisch betekent dat de ontvangst- en educatiefunctie van het museum bijdraagt aan het totaal van de agrarische 'verbreding' en zo het bedrijf mede in stand houdt.

Sociaal gaat het om de betrokkenheid van andere organisaties, grondeigenaren of vrijwilligers bij de uitvoering. Ruimtelijk moet het natuurmuseum liggen in een gebied dat natuur als waarde heeft, en onderdeel is van een bedrijf dat dit uitdraagt. Bij gebruik van een bestaand gebouw (zonder m² grens!) kan hier mee worden volstaan. Bij mogelijke nieuwbouw kan worden gedacht aan extra inzet voor natuur (zoals kleinschalige natuurbouw, vernatting).

In de communicatie is de boodschap steeds dat het idee moet worden verbonden met de kwaliteiten, en dat dit de kans op medewerking van de gemeente bepaalt. Lukt dit niet of onvoldoende dan is de plek niet geschikt voor het idee. Het is niet zo dat elk idee moet kunnen als je maar genoeg 'onderhandelt' of 'afkoopt'.

2.4 Meerwaarde multifunctionele landbouw voor bedrijf en gebied

Multifunctionele landbouw stopt niet op het erf: de bedrijven zijn verbonden met de gronden, het gebied. Investerings in meerwaarde voor het gebied worden niet beloond op het erf. Vermaatschappelijking van landbouw wordt gekoppeld aan het geheel van het bedrijf. Een 'geregelde' verbinding is ook de ambitie van ontwikkelingsplanologie.

Een zorg van veel multifunctionele agrariërs maar ook van de nieuwe 'gebiedscentra' is dat het beleid niet meedenkt in de maatschappelijke meerwaarde van de plannen voor het gebied, landschap of gronden in een regio. Het gaat er hen om dat de maatschappelijke gebiedsdoelen en individuele doelen worden gekoppeld. Landgoederen en nieuw rood-voor-groen zijn formules om die doelen te koppelen. De wijze van koppeling van bedrijfs- en gebiedswaarden is dus van belang voor ML.

Op gebiedsniveau ontstaan voor ML knelpunten:

- Ongelukkige doorwerking tussen wetgevingen. Zie kader over bestemmen en inrichten. Hier speelt ook: beheervergoedingen veranderen in hun natuurdoelen, -pakketten en vergoedingstermijnen, terwijl r.o. dit misschien te veel vastlegt. Ook: gronden en relatie gebruikswaarden mestwetgeving.
- Ook ongelukkige doorwerking achteraf. Fiscale herberekening als agrarische grond (ook) voor kamperen wordt gebruikt. Verlies agrarische vrijstelling voor dat deel. Boerengolf op perceel geeft hinder aan naastgelegen perceel van buurman: landbouw wil afstand regelen? Landruil tuinbouw – akkerbouw betekent dat je 'levenslang' een extra productschap moet betalen en registreren.
- Kansen door win-win. Voorbeeld: regeling Boerenkamer geeft extra m² voor instandhouding van cultuurhistorisch gebouw, deelname natuurbeheer geeft aanlegvergunning voor meerdere jaren, vastgelegde biologische bedrijfsvoering geeft andere benadering dierplaatsen of flexibele natuur (zie Van Boxtel, IPO, 2004).
- Onjuiste koppelingen. In veel provincies worden nieuwe landgoederen geregeld met de criteria die uit de Natuurschoonwet komen. De laatste is een fiscale wet gericht op 'beheer' en instandhouding en heeft niets te maken met 'bestemmen' en 'inrichten'. Bovendien: knelpunt is als initiatieven van ML die rood en groen combineren, getoetst worden als nieuw landgoed omdat er geen andere 'regel' is ('U moet maar een nieuw landgoed beginnen, dan past u in de regels'.)
- Vergoedingen aan maatschappelijke activiteiten (groenblauwe diensten) zijn in verband met staatssteuntoets geregeld in de 'catalogus' (www.catalogusgroenblauwediensten.nl). Beheerpakketten en vergoedingen veranderen in de tijd en vormen een onzekere factor. Laagdrempelige pakketten worden weer geschrapt, omdat vergoedingen voor wettelijk verplichte maatregelen niet zijn toegestaan en wordt getwijfeld aan het nut. Dit zijn wel de meest populaire pakketten die ondernemers betrekken bij ML en natuurbeheer. De probleemgebiedenregeling (bergboerenregeling) is gekoppeld aan natuurmonitoring en moet elk jaar worden aangevraagd, in plaats van om de zes jaar zoals voorheen.

Oplossingsstrategie: bijdrage gebiedswaarde koppelen aan bedrijf

De inzet van ML bij natuur- en landschapsbeheer, recreatieve opvang, waterbeheer en cultuurhistorie verbindt de activiteiten van erf en gronden. Gronden, activiteiten en gebouwen zijn één geheel. De basisgedachte voor oplossingen ligt in het verbinden van erf en gronden, niet alleen per ML-bedrijf, maar zo mogelijk ook per ML-gebied als collectief van ML-bedrijven.

1. **In r.o. erven en gronden verbinden** door ontwikkelingen (flexibiliteit) in samenhang te regelen. De bijdrage van de ML-bedrijven aan de gebiedswaarden zijn onzichtbaar en moeten worden benut. Door grond en erf/gebouwen als één geheel te regelen, ontstaat een meerwaarde. R.o.-regels over landgoederen bevatten deze flexibiliteit en zijn dus een goed voorbeeld dat het ook voor ML-bedrijven kan worden geregeld. Dat kan ook een groep eigenaren zijn die één gebied onderhoudt. Dit haakt zo in op de ambitie van ontwikkelingsplanologie om met partnerschap te komen tot gebiedsontwikkeling.
2. **In elke regel de kern van het domein regelen; in beleid verbindingen aangeven.** Regels moeten niet naar andere regels verwijzen. Elke regel moet de kern van het domein regelen. In bestemmingsplan geen doorvertaling maken van beheer-, inrichtings-

of fiscale regels. Andersom geen wederzijdse opnames vereisen op uitvoeringsniveau. De verbindingen of beleidsintegratie uitsluitend op beleidsniveau vaststellen (structuurvisie en sectorale beleidsnota's).

3. **Vergoedingen naar bedrijfsniveau.** Vergoedingen voor beheer en groenblauwe diensten werken het beste als ze verbonden zijn met het geheel van het bedrijf, en niet per perceel. Het is voor ML van belang dit zo in te brengen in nieuwe Programma Beheer in het kader van vermindering van administratieve lastendruk en de verdere overdracht naar de provincies. In detail kan de probleemgebiedenregeling worden losgekoppeld van natuurdoelen (LEI, juli 2008) maar verbonden blijven met de natuurlijke handicap. Ook kan de TF ML bewaken dat er laagdrempelige pakketten in het Programma Beheer blijven.

2.5 Meerwaarde multifunctionele landbouw in producten en diensten

Wetgeving stuurt aan op markt- en brancheafspraken voor de kwaliteit van producten en diensten. Deze afspraken leiden tot schaalvergroting, standaardisatie en specialisatie in de controle. De hieruit voortvloeiende eisen geven knelpunten bij de kleinschaligheid en verwevenheid van ML. "Verantwoordelijkheid organiseren" is geworden tot "risico's uitsluiten": een omkering is gewenst.

De productie en producten zijn meer en meer het onderwerp van markt- en brancheafspraken. De landelijke en Europese overheid 'zorgt dat' de afspraken er komen (in plaats van 'zorgt voor') en gaat niet meer op de stoel van de ondernemers zitten. Veel wetten zijn kaderwetten, zoals bijvoorbeeld de General Food Law (GFL), de Landbouwkwaliteitswet, de Wet Kinderopvang of de nieuwe Wet Dieren (verwacht in 2009). De landelijke overheid houdt toezicht en controle via publieke en private controleorganisaties. Welke knelpunten geeft dit?

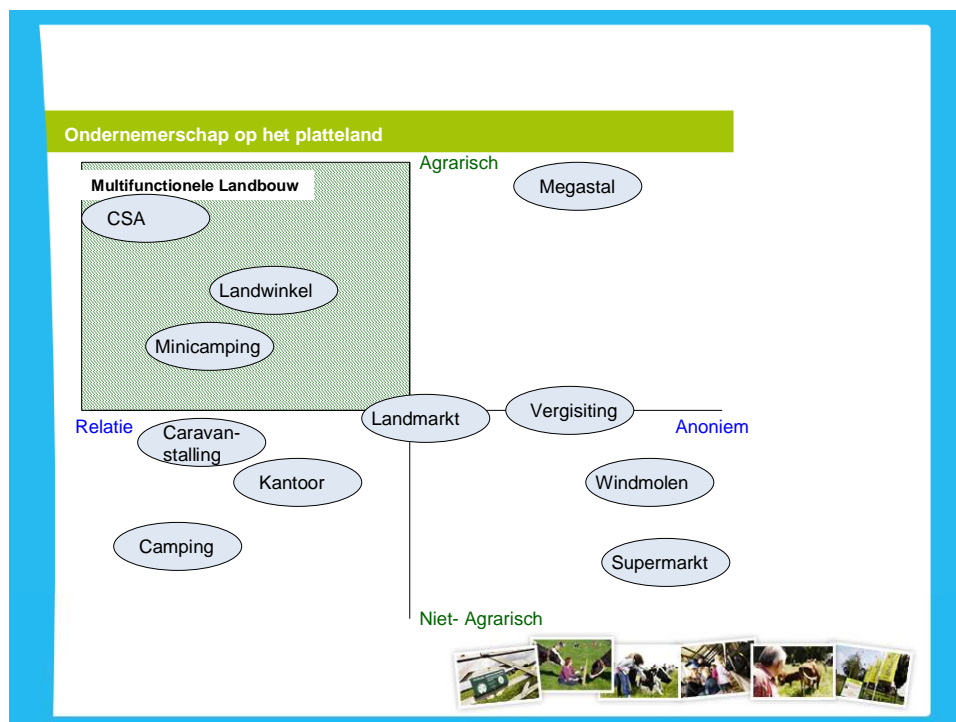
1. **Grootschaligheid is de maat.** De meest bepalende marktpartijen zetten hun professionals (retail, bank, verzekering, commercie) in om de uitvoering te 'regelen'. Hieruit volgen systemen, die passen bij 10.000 cliënten en enkele instellingen, maar een beetje overdreven zijn bij 10 zorgvragers per locatie op ruim 600 agrarische instellingen (de zorgboerderijen). "De procestechnoloog wordt regelbureaucraat voor het niveau van de gezinshuishouding."
2. **Standaardisatie en automatisering** gaan de kwaliteitssystemen bepalen. Hierbij worden de doelvoorschriften weer omgezet in middelvoorschriften. Bovendien zijn veel regels in beweging (de Wet Dieren, Wet Natuur en veel wetgeving in zorg en kinderopvang). Ondernemers ervaren die voortdurende verandering als 'niet bij te houden'. Dus: er volgt geen zelfredzaamheid maar er volgt:
3. **Afhankelijkheid van professionals.** De zelfredzaamheid die de wet biedt, wordt echter niet benut: zo mag een individuele ondernemer voor GFL/Warenwet zijn eigen voedselveiligheidsplan maken, laten goedkeuren en daarnaar handelen. Of zijn eigen kwaliteitssysteem Kinderopvang vormgeven. Omdat dit ingewikkeld is gemaakt en de professional veel kost, haken ondernemers af en kiezen zij toch voor de ongemakkelijke standaardregels en dus standaardhandelingen.
4. **Veel controleurs en kosten.** Feit of fictie? De agrariër is wél gewend aan de 'vele' controleurs rond veterinaire regels/controle, dierdestructie, bouwen, milieu, waterbeheer, onderhoud bomen et cetera. Zie ook kadertje. Een knelpunt (dat ook blijkt uit het project Strijdige Regels) is middeldoetsing in plaats van doeltoetsing én het doen van 'bindende' suggesties buiten de directe bevoegdheid. De discussie is gaande over de rol van de controleur als inspecteur op hoofdlijnen of juist als specialistische inspecteur met adviseringsrol.

Aantal controles en kosten

Veel? Er zijn zes verschillende controlediensten bij zorg en kinderopvang: GGD, VWA, Arbeidsinspectie, IGZ, gebruiksvergunning/bestemmingsplan/bouwbesluit, brandweer en aanvullend nog private certificeerders zoals HKZ (stichting Harmonisatie Kwaliteitsbeoordeling in de Zorgsector). En voor de landbouw dan nog de AID. Soms ervaren ondernemers overlap en/of gaten in de controle.

Duur? Publieke controlediensten als de VWA en de AID zijn 'gratis' voor de ondernemer; private, geaccrediteerde certificeerders als Skal of COKZ brengen kosten met zich mee. Dit is uit te leggen: de VWA controleert op basis van Warenwetbesluiten en is een rijksdienst; het COKZ heeft een certificeringsfunctie op basis van de Landbouwkwaliteitswet en daarvan is besloten de niet-publieke taken te privatiseren via Qlip. Deze certificeringskosten drukken relatief hoog op de omzet van kleinschalige, ambachtelijke bedrijven (vaak hoog starttarief en daarna omvanggebonden bijdrage). Daarnaast ervaren producenten het als onlogisch: de VWA is gratis voor alle voedselproducenten, het geprivatiseerde Qlip (COKZ) geeft hoge kosten voor zelfzuvelaars. Ook de vleeskeuringskosten worden als hoog ervaren, alhoewel die voor alle te slachten dieren identiek zijn.

Te vaak lid? Daarnaast is de multifunctionele ondernemer gedwongen lid van meerdere productschappen (bij een gemengde agrarische bedrijfsvoering) en meerdere bedrijfsschappen. Ook dit veroorzaakt hoge kosten.

Oplossingsstrategie: zelfregulerend vermogen en verantwoordelijkheid 'terug-regelen'

Multifunctionele landbouw kan in principe goed uit de voeten met de (doel- of kader)wetgeving met doelvoorschriften, en met branchegerichte uitwerkingen. De oplossingsstrategie ligt in het volwassen worden van multifunctionele landbouw als sterke tak van MKB door te werken aan het 'zelfregulerend vermogen' en door verantwoordelijkheid als vertrekpunt te nemen voor 'risico's beperken'.

1. Multifunctionele bedrijven zien als plattelands-mkb en maak deze nieuwe plattelands-mkb mondig door meldpunt, brancheboekje, kennisverspreiding en dergelijke.
2. Nagaan van wetgeving dat (en hoe) principes doorwerken in de uitvoering opdat sturingsprincipes van wetgever overeind blijven.
3. In de fusie van VWA/AID/PD meenemen dat de fusie positieve effecten heeft op de controleverantwoordelijkheid, zelfredzaamheid en controlewijze. De strategie van “de meest kleine organisatie op het niveau van de werkvloer” zou hierbij kunnen worden ingebracht. Hierin helder principe over wie (overheid algemeen, via fiscus, via branche) betaalt wat (soorten controle en registratie).
4. Laat elke nevenactiviteit als zelfstandig blokje de uitvoering regelen (toewerken naar eigen kwaliteitssystemen met systeemcontrole door rijksdiensten), maar zet stevig in op sturing én controle op doelvoorschriften naast sturing met de meest kleine organisatie op de werkvloer. Dit leidt vanzelf tot werkzame verwevenheid. Ga niet verbanden regelen; dat leidt tot ongelukken.
5. Ga na of combinaties van lidmaatschappen tot een meerwaarde voor de uitvoering leidt, en tot bijsturing van concurrentie- en mededingingsgevoelens.

Keukenvloer: glad en schoon of stroef en vies?

*Knelpunt: volgens de Arboregels moet een keukenvloer zoveel mogelijk stroef zijn om uitglijden te voorkomen. Volgens de Hygiëncode voor de horeca moeten vloeren eenvoudig schoon te houden zijn.

*Reactie: In de praktijk heeft dit onterecht tot discussies geleid. Eenvoudig schoon maken is iets anders dan een gladde vloer. Er zijn talloze vloermaterialen die zowel goed schoon te houden zijn als stroef zijn.

Inslaan van drank zonder vergunning?

*Knelpunt: een eigenaar van een groepsverblijf wil als extra service voor zijn klanten alcoholische drank inslaan, zonder commercieel doel. Volgens de Drank- en Horecawet is dit niet toegestaan.

*Reactie: een recreatieondernemer die tegen betaling alcohol aan zijn gasten verkoopt, dient in het bezit te zijn van een Drank- en Horecavergunning, ook al zegt hij geen commercieel doel te hebben. De vergunning is in het leven geroepen oom niet aan een ieder toe te staan alcohol te verstrekken. Indien hij geen vergunning heeft, zullen zijn gasten zelf de plaatselijke supermarkt of slijterij moeten inschakelen, deze mag de drank dan leveren aan de gasten.

Bron: Recreatiekompas, aanpak Strijdige Regels, Ministerie van Economische Zaken, 2007

2.6 Hoe regelen we de regels?

Tot slot blijft de vraag: zijn er regels of principes om goede regels te maken? Hoewel niet de kerntaak van de Taskforce blijft de vraag relevant opdat regels echt gaan werken.

a. ML-bedrijven vinden soms dat agrarische bedrijven niet hoeven te voldoen aan eisen die elders gelden, zoals veiligheid speeltoestellen, gebruik alcohol en dergelijke. Aan dit knelpunt zitten twee kanten. Enerzijds maakt het verbrede bedrijf voor de eerste keer kennis met een ander stuk van de maatschappij met andere regels en mensen. Anderzijds komt dat andere stuk van de maatschappij met de eigen gedachten en regels voor het eerst op een boerderij. Wij zien het niet als oplossing om aparte uitzonderingen te bepleiten voor bijvoorbeeld veiligheid van speeltoestellen op het agrarische bedrijf. Oplossingen liggen volgens ons in betere principes hoe regels te maken én toe te passen. Zie de andere punten rond het regelen van koppeling, samenhang en verantwoordelijkheid.

>>Geen discussie: ML voldoet aan elke wet door betere generieke wetgeving en betere toepassing. Niet door meer uitzonderingswetgeving.

b. In regelgeving wordt soms verwezen naar andere wet- en regelgeving. De drank- en horecawet spreekt over het vereiste van een horecabestemming; wat wil de wet hier melden?.

Als regelprincipe gebruiken wij: beleid integreren en regels scheiden. Hiermee bedoelen wij dat het maken van integraal beleid een must is maar dat je regels anders moet benaderen. We moeten inzien dat het (juridisch en praktisch) niet handig is wet- en regelgeving aan elkaar te koppelen. Dit vanwege eigen wetskader en begrippen, vanwege verschillend tempo van actualisering en vanwege ander regeldomein en andere regelinhoud met andere professionele omgeving.

Zo mogen begrippen in elke wet anders zijn. Een bekend voorbeeld is het begrip horeca, dat vele definities kent afhankelijk van de wet waar het begrip in voorkomt. En zo ook het begrip (agrarisch) bedrijf. Speels geformuleerd: heeft u een zakelijk telefoonabonnement? Dan zegt dat niets over de vraag of u ondernemer bent voor de belasting, laat staan dat uw belastingaangifte als ondernemer afhankelijk is van uw zakelijke telefoonaansluiting of uw bestemming in het bestemmingsplan.

>>Kortom: Beleid (beleidsdoelen, visie) moet je integreren maar regels werken het beste als ze eigenstandig en gescheiden zijn. Dit juridische principe ook naar de werkvloer overbrengen.

c. Vaak wordt wetgeving of een Europese Verordening aangehaald als argumentatie. De vraag "waar staat het" zou vaker gesteld moeten worden. Het is vaak interpretatie. Zo is de doorwerking van Europese wetgeving in nationale wetgeving gebaseerd op vele, vaak onzichtbare beleidskeuzen. De keuzen van de Nederlandse overheid zijn niet steeds inzichtelijk en zijn gebaseerd op het eerder genoemde primaat voor de primaire productie in het buitengebied. Nederland denkt bijvoorbeeld steeds in verhandelbaarheid van quota en rechten (de verhandelbaarheid is dan geen Europese eis). Of werkt verdraagd met het inzetten van de bergboerenregeling en zet deze dan vervolgens in voor natuurdoelen (en niet voor normaal boeren met de natuurlijke handicaps van lastige grond of hoog water). Of werkt geen beleid uit voor ambachtelijke streekproducten en maakt daarom bewust geen gebruik van de mogelijkheid om nationale maatregelen te treffen voor traditionele productiemethoden, levensmiddelenbedrijven gelegen in gebieden met geografische beperkingen of traditionele aanpassingen in opbouw, indeling en uitrusting van de bedrijfsinrichting (bijlage II van EG Verordening 852/2004 en 853/2004 inzake levensmiddelenhygiëne).

>>De doorwerking zou meer getoetst kunnen worden op de vragen 'waar staat het' en 'wat is de Nederlandse (beleids)keuze voor de doorvertaling'.

3 ADVIES

Centraal punt van de aanpak is dat we per regeldomein mobiliseren om te werken aan betere regels voor ML. De Taskforce ML gaat zelf geen betere regels bedenken omdat zij niet over een regeldomein gaat. De Taskforce heeft een goede lijn naar LNV enerzijds, en is breed maatschappelijk georganiseerd anderzijds. Het regeldomein van LNV is bijvoorbeeld aan te spreken op landbouwkwaliteit, natuur, inrichting platteland en een deel van de voedselkwaliteit. Hoe krijgen we met dit gegeven dan de regeldomeinen in beweging?

De aanpak gaat werken met vier werklijnen:

5. Equiperen en professionaliseren ondernemers
6. Multifunctionele landbouw in bestemmingsplan
7. Multifunctionele landbouw in branchegerelateerde knelpunten
8. Wetten & Regels: voorbeeldprojecten

De werklijnen kennen de volgende aanpak. Voor de uitvoering is een mix gezocht van eigen acties zoals expertise-inzet, ondersteund door pilots.

1. Equiperen en professionaliseren ondernemers

Naar de gedachte van het rijksproject Strijdige Regels (Regiegroep Regeldruk) worden via LTO knelpunten verzameld. Gestart wordt met een boekje (mede op basis van de twee 'kompassen' van Strijdige Regels) waarin een eerste schifting tussen feit en fictie wordt gemaakt. De meldingen worden gebundeld en leiden tot nieuwe antwoorden.

- a. Verkennen en mogelijk realiseren van een (tijdelijk) meldpunt ML-ondernemers met de LTO's.
- b. Opstellen MFL-kompas voor ondernemers (online vanaf begin 2009)
- c. Via onderwijsprogramma's, LTO's en regionale ondernemersdagen bijdragen aan professionaliteit ondernemers omtrent bedrijfsontwikkeling en wet- & regelgeving.

2. Multifunctionele landbouw in bestemmingsplan

Bestemmingsplannen worden gemaakt door gemeenten met hun bureaus. Ontwikkelingsplanologie voor het buitengebied is een nog onbenutte ingang voor betere regels. Daarom wordt met VNG en bureaus aan de slag gegaan. Ook een masterclass staat op de agenda.

- a. Verkennen en mogelijk realiseren van een (tijdelijk) meldpunt voor gemeentes omtrent MFL in samenwerking met de VNG.
- b. Opstellen van een MFL-kompas voor Gemeentelijke en Provinciale ambtenaren (online vanaf medio 2009)
- c. Ondersteuning pilot Noord-Holland i.s.m. Provincie Noord-Holland, ISW-Waterland (Gewest), LTO en ANV Vechtvallei: opstellen Leidraad bestemmingsplannen buitengebied voor Gemeentes als model voor andere regio's.
- d. Het aanbieden van een masterclass ontwikkelingsplanologie en de MFL voor stedenbouwkundige bureaus (samen met de branchevereniging)
- e. Regionale pilots ondersteunen waarin gebiedsspecifieke kansen en knelpunten voor de MFL benut worden.

- f. Het ondersteunen van kennisoverdracht en bestuurlijke doorwerking van opgedane inzichten; bijvoorbeeld middels (bestaande) regionale bijeenkomsten (winter 09/10).

3. Multifunctionele landbouw in branchegerelateerde knelpunten

Veel knelpunten spelen zich af op het vlak van de inpassingen van het agro-specifieke of kleinschalige aspect van de MFL in de branche waarin zij zich begeeft.

- a. Werkelijk strijdige regels interdepartementaal uitwerken.
- b. Afstemming met VWA/AID over coördinatie / afstemming controlerende instanties
- c. Participatie in pilot Kleinschalige Horeca zoals momenteel in voorbereiding door LTO-Noord i.s.m. agro- en niet-agro ondernemers in de Achterhoek.
- d. Uitwerken knelpunten in de Landbouw & Zorg in samenwerking met de LTO's en de nieuw te vormen brancheorganisatie.
- e. Onderzoek naar onwenselijke wettelijke eisen aan kleinschalige voedselbewerking i.s.m. LTO, LNV en Slow Food Nederland.

4. Wetten & Regels: voorbeeldprojecten

Om feit en fictie van diffuse problemen en knelpunten te ontrafelen, om daarin doorbraken teweeg te brengen en eventuele oplossingen verder uit te rollen wordt een expertisegroep geformuleerd.

- a. Opzet expertisegroep volgens model "Stad en Milieu": experts (planologen & juristen) en stakeholders (VROM, VNG, LTO, IPO) buigen zich samen over toonaangevende dossiers en cases, ontleden de knelpunten en adviseren in de vorm van informele jurisprudentie, welke verspreid wordt via werklijnen 1 en 2.
- b. Planologische steun aan innovatieve pilots zoals Gemeente Utrecht en Landmarkt als input voor 4.1 en "proof of principle" van bepaalde oplossingen.
- c. Het ontsluiten van nieuwe inzichten via de andere werklijnen.

Bijlage 1 Bronnen

Gesproken met

- prof. mr Willem Bruil, Instituut voor Agrarisch Recht te Wageningen
- Rien Munninksma, lid stuurgroep Taskforce Multifunctionele Landbouw, gedeputeerde provincie Drente
- Herman Litjens, ZLTO, vakspecialist ruimtelijke ordening
- Laura Ouwehand (tel.), Ministerie voor EZ, projectdirectie Eerste Lijn voor Bedrijven
- Egbert Jaap Mooiweer, Ver. V Waardevolle Cultuurlandschappen, voor Taskforce Financiën en Landschap
- Carla Aponno – Kootstra, VWA
- Nicolette van de Kamp (tel.), Stichting Educatief Platteland
- Margareth van Loenhout (tel.), LTO Noord
- Marianne van der Heijden (tel.), ZLTO
- Joke Verhage (tel.), Stichting Kinderopvang op de boerderij
- Hans van Stokrum (tel.), Steunpunt Landbouw & Zorg
- Kees Water (tel.), Ekopart Advies (natuur en biologische landbouw)
- Mr D. van der Rijdt (tel.), lid DURP werkgroep en gesprek mr Gerard Dekker, jurist bouwrecht

Literatuur

- Brief Tweede Kamer, onderwerp: Multifunctionele Landbouw, 17 oktober 2007
- Dr. T. Brandsen, Drs T. Cardoso Ribeiro, Prof. Dr. P.H.A. Frissen, De Last van Sturing, een nieuw perspectief voor de landbouw, KUB, 2005 (zie Innovatienetwerk Groene Ruimte en Agrocluster)
- M. van Boxtel en H. Wieringa, Ruimte voor biologische landbouw, onderzoek naar stimulerende beleidsinstrumenten in de ruimtelijke ordening, IPO, 2004
- M. van Boxtel en H. Wieringa, Handboek verblijfsrecreatie voor boeren en tuinders, LAMI, 2006
- J. van der Lans, Ontregelen, de herovering van de werkvloer, 2008
- Ministerie EZ, Strijdige regels in de praktijk, 2003. Brochures: Horecakompas en Detailhandelskompas, 2006; Recreatiekompas, 2007
- J. Vader, M. van der Elst en H. Leneman, Ondersteunende en kleinschalige horeca door agrariërs, WUR LEI, 2008
- LEI, Bergboeren in Nederland, juli 2008
- Vermeulen, I. Agrarisch Vastgoed, Reed Business, 2007
- Prof. mr. R.A.J. van Gestel en prof. dr. M.L.M. Hertogh, Wat is regeldruk? Een verkennende internationale literatuurstudie, 2006
- Regio Achterhoek, Ideeënboek actualisatie bestemmingsplannen buitengebied, 1996, H. Wieringa
- Regiegroep Regeldruk, Merkbaar Minder, voortgangsrapportage Regeldruk Bedrijven, mei 2008 (rapportage aan de Tweede Kamer)
- Ministerie van OCW, Werken met casusadoptie, december 2007
- M. Wagemans, Geregeld mis, gedachten over zingeving en reductie binnen het publieke domein, 1998
- LNV. 2008. Over wetten van de natuur, evaluatie van de natuurwetgeving: bevindingen en beleidsconclusies. Rapportage voor de Tweede Kamer van het ministerie van LNV
- Louis Bolk Instituut. 2006. Verantwoorde en Communiceerbare gezondheidsargumenten bij biologische producten. Auteurs: Machteld A.S. Huber, Ruth Adriaansen-Tennekes, Lucy P.L. van de Vijver
- PriceWaterhouseCoopers. 2006. Reduceren administratieve lasten: meer dan schrappen van regelgeving. Rapportage voor het ministerie van VWS
- Stichting Educatief Platteland. 2007. De weg naar professionalisering, certificering, kwaliteitsgarandering van boerderijeducatie. Ontwikkelen van een kwaliteitssysteem boerderij educatie. Auteurs: N. van de Kamp e.a. www.educatiefplatteland.nl.
- Stichting IJssellandschap, Natuurderij Keizerswaard, 2006 en 2007
- Stimuland. 2002. Kinderopvang op de boerderij. Auteurs: J. Beekman en J. Bloten. www.stimuland.nl
- Steunpunt Landbouw & Zorg. 2002. Kwaliteitssysteem zorgboerderijen. www.landbouwzorg.nl
- Steunpunt Landbouw & Zorg. 2007. Handboek Landbouw en Zorg. www.landbouwzorg.nl
- VWA. 2004. Code voor hygiëne op kinderboerderijen in Nederland. www.vwa.nl
- Weidevogelverbond, Een rijk weidevogellandschap, evaluatie van het Programma Beheer en het actieprogramma, juni 2006
- WUR. 2007. Eten van waarde. Rapport.

Bijlage 2 Overzicht relevante wet- en regelgeving voor multifunctionele landbouw

- Algemeen - natuur- en landschapsbeheer - productie en verkoop van streekproducten zorg, - recreatie - agrarische kinderopvang - educatie - energieproductie

1) in kolom Betekenis: (=) neutraal; (+) werkt positief; (-) werkt negatief; (?) discutabel of uitzoeken

ALGEMEEN				
Wet of regel	Regeldomein Wie gaat erover?	Sturing Stuurt ML op...	Betekenis Knel- en pluspunten 1)	VB
Wet op de ruimtelijke ordening	Wet: VROM Provincie: Verordening provinciaal belang Uitv: Gemeente	Bestemmingsplan: gebruik gebouwen en gronden; bouwvergunning; aanlegvergunning. Structuurvisie provincie en structuurvisie gemeente zijn richtinggevend beleidsdocument.	(=) Structuurvisie provincie (-) Instructies en verordening provincie (+) Structuurvisie gemeente Bestemmingsplan: (-) standaardisatie (-) eenmaal geregeld = vast (+) ontwikkelingsgericht met gebiedswaarden (-) trage reactiesnelheid aanpassingen	
Regelingen 'rood voor groen', 'rood-voor-rood', ruimte-voor-ruimte, nieuw landgoed etc	Uitv: Gemeente	Regelingen zijn beleidsconstructies. Ze zijn pas operationeel indien gemeente ze heeft geregeld in bestemmingsplan!	(-) misverstand dat deze 'regelingen' een recht zijn als je aan criteria voldoet. (-) onjuiste druk vanuit uitvoerders en ontwikkelaars (+) stuurt op win-win met breder zicht dan r.o. sec (+) aanzet ontwikkelingsplanologie (=) regelingen zijn detailistisch en verliezen soms het doel	
Algemeen Plaatselijke Verordening (APV)	Uitv: Gemeente	Veiligheid en openbare orde. Afgeleide vergunningen: pension, terras, exploitatie horeca, exploitatie kampeerterrein, evenement.	(-) Standaardisatie geeft geen ruimte voor activiteiten op boerderij; (-) Begripsverwarring zoals horeca, pension. (-) Onpraktische meldingstermijnen bij evenementen	
Besluit brandveilig gebruik bouwwerken: Gebruiksbesluit	Wet: VROM Uitv: Gemeente (gebruiksmelding en gebruiksvergunning)	Brandveiligheid	(+) Verantwoordelijkheid (=) Landelijke Standaard afmetingen (-) Rekentechnische methodiek	

Wabo: wet algemene bepalingen omgevingsrecht: Omgevingsvergunning	Wet: VROM Uitv: Gemeente	Integratie alle lokale vergunningen. In werking in 2010.	(+) Kans tot integratie (?) Kans op frustraties door standaardisaties zoals digitale standaards/formulieren	
Pachtwet Relatie verpachter- pachter	Wet: LNV Uitv: notaris Registratie en controle: Grondkamer	Continuïteit opvolging; veiligstelling gebruik door landbouw; sturing prijs Uitvoeringsbesluit art 58 door Grondkamer, ondergrens 25 are tenzij besluit art 58.	(+) Financieringsbasis (+) zekerheid grondgebruik (+) Specifieke uitgifte aan biologische landbouw en aan agrarisch natuurbeheer mogelijk (-) Verpachter kan nieuwe ontwikkelingen niet inzetten door continuatierecht	
Wet milieubeheer Relatie inrichting (als term voor het gebouw) - gebruik Activiteitenbesluit Officieel: het 'Besluit algemene regels voor inrichtingen milieubeheer'.	Wet: VROM als raamwet: vele AMvB's) Uitv: Gemeente Wet: VROM Uitv: Gemeente	Voorkomen negatieve effecten op milieu AmvB voor melding ipv vergunning Bundeling milieueisen voor een inrichting/gebouw Regels begrip afval	(-) Onderdeel-gericht denken frustreert integrale aanpak ML en duurzaamheid (+) Integratie inrichtingseisen van een gebouw (+) naamstelling vergunning op gebouw: overdraagbaar	
Wet Ammoniak en Veehouderij	Wet: VROM	Ammoniak: 250 m zone rond verzuringsgevoelige natuurgebieden	(=) Stankhinder (+) Specifieke uitzonderingen voor biologische bedrijven	
Wet geurhinder en veehouderij	Wet: VROM Uitv: Gemeente	Afstand geurhinder tussen gebouwen, standaardberekeningen, onderdeel milieuvergunning en vereist bij r.o. ontwikkelingen veehouderij	(-) recreatieve verbreding belemmert agrarische burens (-) rekennorm is maatstaf (?) flex door methode individuele benadering met gemeentelijke 'gebiedsvisie'	
Interimwet Stad- en Milieubenadering	Wet: VROM Uitv: Gemeente: milieuvergunning Provincie: reconstructie-gebieden	Aparte regeling ingeval van regel-knelpunten Aparte procedure voor knelpunten geurhinder in reconstructie-gebieden	(+) Kans echte knelpunten op te lossen; nadeel lange route	
Water en bodem -grondwaterwet -wet op de bodembescherming		Winning grondwater met plicht deze gronden aan te kopen in wingebed en afspraken te maken voor schoon water Benoemen waardevolle bodemgebieden (prov)	(=) Extra pressie te komen tot duurzaamheid (=) Extra nadruk te komen tot zorgvuldige landbouw; geen regelgeving	
Wet Inrichting Landelijk Gebied (WILG)	Wet: rijk	Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG) en kader Landinrichting		

		incl Reconstructiewet Concentratiegebieden		
Reconstructiewet, deels onder WILG	Wet: VROM en LNV Uitv: provincie	Sturing veehouderij Aparte regeling ammoniakuitstoot en geurhinder	(-) Geen ML doelen (=) Stimuleren 10% biologische veehouderij in reconstructieplannen (+) Uitbreiding biologische bedrijven in 250 m zone	
Natuurschoonwet (NSW)	Wet: Financiën Uitv:	Fiscale sturing behoud gebieden (ikv successie): criteria zgn NSW-rangschikking	(+) Fiscale werking: behoud landgoederen en stimulans nieuwe landgoederen; heldere criteria (+) Openbare toegankelijkheid en instandhoudingsplicht 25 jaar (fiscaal) (+) 'huis' lagere waardering in OZB	
Overig: fiscaal	Wet: Financiën	Fiscale sturing van investerings in gronden en gebouwen; groen beleggen; investeringsaftrek milieu; waardering grond bij box 1 of box 3 en bij opvolging.	(+) Box 1 en box 3 goed principe voor ML fondsen (+) Groen beleggen leverde goede bijdrage aan financiering bij omschakeling biola en dubo (-) Waardering grond wijzigt: agr vrijstelling vervalt bij nevenactiviteit	
Flora- en faunawet Natuurbeschermingswet (<i>beide gebaseerd op Vogel- en Habitatrichtlijn EU</i>) Boswet <i>Plannen om deze 3 wetten te integreren tot 1 Natuurwet (14 juli 2008, LNV)</i> Bijbehorend uitvoeringsbesluit: Programma Beheer <i>Subsidieregeling natuurbeheer 2000 (SN)</i> Subsidieregeling agrarisch natuurbeheer (SAN) Wordt per 1 januari 2009 overgedragen naar Provincies	Ministerie LNV, met verregaande bevoegdheden provincies (controle AID en douane bij Cites; DLG bij uitvoering SN en SAN)	Bescherming soorten en biotopen Habitat- en Vogelrichtlijn Beheervergoedingen	Beheerplannen tbv biotoopbescherming; vergunningtoets als te bijzonder voor beheerplan Maatwerk, geen generieke goed- keuringen (zie Cie Trojan); per geval ingewikkelde planonderbouwing nodig bij overzetten naar provincies: (+) Past bij gebiedsplan (-) Betaling niet meer aan vereniging, maar aan beheerder: kan collectieve aanpak bedreigen inzet natuurbeheer (?) Relatie SN – agr. Beheer (?) Financiële continuïteit (-) Koppeling bestemmingsverandering, blijft wel agrarisch gebruik mogelijk	
Vestigingswet	Wet: EZ			

	Uitv: Gemeente			
Waterschapswet	Uitv: Waterschap	Instelling waterschap, wijze belasting. Vergunning waterbelang	(?) waarderingsgrondslag belasting bij waardeverandering (?) keur watergangen, drainage etc	
Wet op de Archeologische Monumentenzorg	Wet: VROM (als raamwet) Uitv: provincie en gemeente	Archeologische waarden in bodem behouden	(=) onderzoeksvereiste voor werken in de grond in gebieden met middelhoge of hoge verwachtingswaarde (+) flexibele invulling mits meedenken waarden	
Provinciewet, Landschapsverordening	Uit: Provincie	Regels borden, verschild per provincie		
Wet Informatie-uitwisseling Ondergrondse Netwerken (WION) Ook: grondroerdersregeling	Uitv: Kadaster	Vervangt KLIC, melding grondwerk en schaderegeling bij leidingen	(+) geautomatiseerd (-) elke melding kost geld, ook ploegen?	
Wegenwet	Wet: VWS	Registratie wegen openbaar karakter Begrenzing bebouwde kom voor verkeer		

NATUUR- EN LANDSCHAPSBEHEER				
Wet of regel	Regeldomein Wie gaat erover?	Sturing Stuurt ML op...	Betekenis Knel- en pluspunten	VB
Flora- en faunawet Natuurbeschermingswet <i>(beide gebaseerd op Vogel- en Habitatrichtlijn EU)</i> Boswet <i>Plannen om deze 3 wetten te integreren tot 1 Natuurwet (14 juli 2008, LNV)</i> Bijbehorend uitvoeringsbesluit: Programma Beheer <i>Subsidieregeling natuurbeheer 2000 (SN)</i> Subsidieregeling agrarisch natuurbeheer (SAN) Wordt per 1 januari 2009 overgedragen naar Provincies	Ministerie LNV, met verregaande bevoegdheden provincies (controle AID en douane bij Cites; DLG bij uitvoering SN en SAN)	Bescherming soorten en biotopen Habitat- en Vogelrichtlijn Beheervergoedingen Aanwijzen gebieden voor natuur	Beheerplannen tbv biotoopbescherming; vergunningtoets als te bijzonder voor beheerplan Maatwerk, geen generieke goedkeuringen; per geval ingewikkelde planonderbouwing nodig bij overzetten SAN en SN naar provincies: (+) Past bij gebiedsplan (-) Betaling niet meer aan vereniging, maar aan beheerder: kan bedreiging zijn voor huidige collectieve aanpak inzet natuurbeheer (?) Relatie SN – agr. Beheer (?) Financiële continuïteit (-) Koppeling bestemmingsverandering, blijft wel agrarisch gebruik mogelijk	

Wetsvoorstel Dieren (2009) Vervangt Gezondheids- en welzijnswet voor dieren (GGWD) Besluiten, o.a. Besluit identificatie & Registratie van Dieren (I&R) met uitvoeringsregeling.	Wet: LNV Controle: AID	Kaderwet gericht op gezondheid en welzijn van dieren (o.a. landbouwhuisdieren, gezelschapsdieren). In het wild levende dieren → Flora- en Faunawet	(+) Diergezondheid en dierenwelzijn (-) Registratie en oormerken van individuele dieren direct na geboorte, ook in uitgestrekte natuurgebieden	
Natuurschoonwet (NSW)	Wet: Financiën	Fiscale sturing behoud gebieden (successie)	(+) Fiscale werking: behoud landgoederen en stimulans nieuwe landgoederen (+) Toegankelijkheid en instandhoudingsplicht (fiscaal)	
Pachtwet Relatie verpachter – pachter	Wet: LNV Registratie en controle: Grondkamer	Continuïteit opvolging; veiligstelling gebruik door landbouw; sturing prijs	(+) Financieringsbasis (+) zekerheid grondgebruik (+) Specifieke uitgifte aan biologische landbouw en aan agrarisch natuurbeheer mogelijk (-) Verpachter kan nieuwe ontwikkelingen niet inzetten door continuatierecht	
Wet Mileubeheer, Besluit vrijstelling stortverbod, vrijstellingsregeling plantenresten en tarrabeheer		Regels wanneer afval en plantenresten uit natuurgebieden niet bedoeld in het stortverbod		
Boswet	Wet: LNV	Handhaving bosareaal binnen Nederland: herplantplicht Kapmelding bij Dienst Regelingen te Dordrecht, LNV Loket (is iets anders dan gemeentelijke kapvergunning)	(-) flexibiliteit en relatie r.o. (-) ondergrens bos, ook houtwalbosjes? (+) subsidie gezamenlijk bosbeheer via Bosgroepen (=) buiten bebouwde kom (eigen begrenzing)	
Bomenverordening	Gemeente	Kapvergunning bomen	(=) onderscheid stedelijk en landelijk gebied	
Boschapsverordening	Boschap Toezicht: SER	Registratieplicht eigenaren vanaf 5 ha bos		

ACTIVITEIT: PRODUCEREN, VERWERKEN EN VERKOPEN VAN (STREEK)PRODUCTEN

Wet of regel	Regeldomein	Sturing	Betekenis	VB
General Food Law <i>(Verordening EG nr. 178/2002)</i>	Wet: EU Uitv: landen	Veiligheid van voedingsmiddelen, registratie, traceerbaarheid	(+) regelt eigen verantwoordelijkheid, o.a. via registratie bij VWA, traceerbaarheid van producten en werken volgens eigen voedselveiligheidsplan	
Warenwet <i>Warenwetregeling Hygiëne in levensmiddelen, -besluit hygiëne van levensmiddelen</i> <i>Warenwetregeling Bereiding en behandeling van levensmiddelen</i> Warenwetregeling etikettering van levensmiddelen (o.a. gebaseerd op EU richtlijnen 2000/13/EG, 89/395/EEG en 91/72/EEG Plus: gedetailleerde uitvoeringsbesluiten, zie 1.	Wet: VWS Controle VWA	Veiligheid van voedingsmiddelen	(+) algemene eisen voor voedselveiligheid (-) gericht op grootschalige processen, geen specifieke uitzonderingen of omschrijvingen voor ambachtelijk, kleinschalig of streek (±) geen controlekosten ondernemer	
Landbouwkwaliteitswet Landbouwkwaliteitsbesluit 2007 Landbouwkwaliteitsregeling 2007	Wet: LNV (aangewezen controleorganen, o.a. Skal voor biologisch, CPE voor kip-ei, BKD voor bloembollen en COKZ voor zuivel)	Regelt kwaliteitsnormen voor het in de handel brengen van landbouwproducten	(+) regelt veilig werken met gecertificeerde producten (-) controlekosten relatief hoog voor kleinschalige ondernemer	
Wetsvoorstel Dieren (2009) Vervangt Gezondheids- en welzijnswet voor dieren (GGWD) en daarnaast allerlei uitvoeringsbesluiten, zie 1b. Praktijkuitvoering via brancheafspraken per diersoort, o.a. IKB Varkens KKM Melkvee KwaliGeit Geiten	Wet: LNV Controle: AID	Kaderwet gericht op gezondheid en welzijn van dieren (o.a. landbouwhuisdieren, gezelschapsdieren). In het wild levende dieren → Flora- en Faunawet Veilig en hygiënisch dieren houden en produceren	(+) Diergezondheid en dierenwelzijn (-) Contact tussen dieren en mensen vermijden (insleep dierziekten, overdracht mensen) (+) Veilig werken, gezonde producten (-) Scheiden bezoekers en landbouwhuisdieren (-) Controlekosten voor (kleinschalige) bedrijven	
<i>Vleeskeuringswet</i>	Wet: LNV Controle VWA/AID	Controle kwaliteit vlees, ook op dierziekten (o.a. BSE)	(=) Controlekosten, relatief hoog voor kleinschalige produceren	
Bovenstaande wetten zijn uitgewerkt in gerichte brancheafspraken voor de praktijk:				
Hygiëncodes (algemeen verbindend voor o.a. zelfzuivelen)	Brancheorganisaties, o.a. productschap Tuinbouw, productschap	Regelen praktische uitvoering van warenwetten	(+) regelt eigen verantwoordelijkheid, gericht op specifieke	

	Zuivel en Bond van Boerderijzuivelbereiders, Bedrijfsschap horeca en catering, hoofdbedrijfsschap detailhandel.		situatie, flexibel (-) controlekosten, relatief hoog voor kleinschalige produceren bij private certificering (alleen indien voortkomt uit landbouwkwaliteitswet; warenwetcontroles gratis)	
Codex Alimentarius	WTO en FAO	Handelsafspraken voedselveiligheid en etikettering	(-) gebruik van natuurlijke- en gezondheidsclaims alleen nog wetenschappelijk onderbouwd	
Aanvullende wetten bij streekproducten en bijzondere producten (rookwaar en alcohol):				
Bescherming BOB en BGA (verordening EG nr. 510/2006) en GTS (verordening EG nr. 509/2006)	EU en lidstaten	Bescherming OorsprongsBenamingen en Geografische Aanduidingen plus Gegarandeerde Traditionele Specialiteiten	(+)Mogelijkheid tot bescherming (-) NL geen beleid (-) Geen specifieke uitzonderingen in hygiëneregelgeving	
Drank- en horecawet Bij eigen productie of handel van alcohol (o.a. wijngaard) ook registratieverplichtingen via productschap en betaling van accijns via de belastingdienst (uitvoering douane)	Wet: VWS Uitv: Gemeente Controle VWA en gemeente Controle en vergunning accijns douane (vergunning Accijns Goederen Plaats en bedrijfsregistratie)	Veilige verkoop ('slijten') en schenken alcohol (o.a. leeftijdsgrens) Gaat uitsluitend over alcohol!	(-) Alcoholverkoop of –schenken in buitengebied nauwelijks praktisch te realiseren (-) Begripsverwarring (deze wet gaat alleen over alcohol!) bemoeilijkt kleinschalige horeca activiteiten in het buitengebied (-) relatie horecabestemming	
Tabakswet	Wet: VWS Controle VWA	Verkoop en gebruik rookwaar (o.a. leeftijdsgrens) en rookvrije ruimten (o.a. publieke ruimte)	(+) regelt eigen verantwoordelijkheid	
Geldt altijd bij bezoekers op het erf en/of gebruik speeltoestellen:				
Arbeidsomstandighedenwet (arbowet 2007)	Wet: SZW Controle Arbeidsinspectie	veilig werken (rookvrij, BHV'er) fysieke belasting, werkdruk, geluidsbelasting, agressie en geweld veilige omgeving voor bezoekers zoals afsluiten mestkelders, veilige opslag gevaarlijke stoffen, reiniging handen en schoeisel, veilige opslag machines e.a.	(+) bewustwording risico's o.a. BHV'er, RI&E, registratie bezoekers, calamiteitenplan (vluchtroutes e.d.) (-) registratieverplichtingen,	
Warenwetbesluit Attractie- en Speeltoestellen	Wet: VWS Controle VWA	Veiligheid speeltoestellen	(+) Bewustwording en verantwoordelijkheid	

			risico's (logboeken en inspectie VWA)	
--	--	--	---------------------------------------	--

ACTIVITEIT: RECREATIE				
Wet of regel	Regeldomein	Sturing	Betekenis	VB
General Food Law (Verordening EG nr. 178/2002) Warenwet Landbouwkwaliteitswet Vleeskeuringswet e.a. Wet Dieren Voor details zie activiteit: streekproducten	EU Ministerie VWS (controle VWA) Ministerie LNV (aangewezen controle-organen, o.a. Skal voor biologisch, CPE voor kip-ei, COKZ voor zuivel)	Veiligheid van voedingsmiddelen, registratie, traceerbaarheid	(+) regelen eigen verantwoordelijkheid, o.a. via registratie bij VWA, traceerbaarheid van producten en werken volgens eigen voedselveiligheidsplan	
Bovenstaande wetten zijn uitgewerkt in gerichte brancheafspraken voor de praktijk:				
Hygiënecode voor de horeca	Brancheorganisaties, o.a. Bedrijfsschap horeca en catering, hoofdbedrijfsschap detailhandel	Regelen praktische uitvoering van warenwetten	(+) regelt eigen verantwoordelijkheid, gericht op specifieke situatie, flexibel en zelf in te vullen	
Aanvullende wetten bij bijzondere producten (rookwaar en alcohol):				
Drank- en horecawet	Wet: VWS Uitv: Gemeente Controle VWA en gemeente	Veilige verkoop en schenken alcohol (o.a. leeftijdsgrens), verplichting diploma Sociale Hygiëne bij schenken alcohol	(-) alcoholverkoop of –schenken in buitengebied nauwelijks praktisch te realiseren (-) begripsverwarring (deze wet alleen over alcohol!) bemoeilijkt kleinschalige horeca in het buitengebied	
Tabakswet	Wet: VWS Controle: VWA	Verkoop en gebruik rookwaar (o.a. leeftijdsgrens) en rookvrije ruimten (o.a. publieke ruimte)	(+) regelt eigen verantwoordelijkheid	
Geldt altijd bij bezoekers op het erf en/of gebruik speeltoestellen en/of muziek, kopieën e.a.:				
Arbeidsomstandighedenwet (arbowet 2007) geldt zowel voor personeel als bezoekers / gasten!	Wet: SZW Controle Arbeidsinspectie	veilig werken (rookvrij, BHV'er) fysieke belasting, werkdruk, geluidsbelasting, agressie en geweld veilige omgeving voor bezoekers zoals afsluiten mestkelders, veilige opslag gevaarlijke stoffen, reiniging handen en schoeisel, veilige opslag machines e.a.	(+) bewustwording risico's o.a. BHV'er, RI&E, registratie bezoekers, calamiteitenplan (vluchtroutes e.d.) (-) registratieverplichtingen,	
Warenwetbesluit Attractie- en Speeltoestellen	Wet: VWS Controle: VWA	Veiligheid speeltoestellen (ook poldersport e.a.!)	(+) bewustwording en verantwoordelijkheid risico's (logboeken en inspectie VWA) (-) registratieverplichtingen	
Muziekrechten	Sena		(-) Betalen	
Verblijfsrecreatie:				

Waterleidingbesluit	Wet: VROM	Verstrekking gezond drinkwater, bad- en douchewater aan gasten: legionella-preventie	(+) Bewustwording risico's (o.a. logboeken, risicoanalyse en beheersplan voor legionellapreventie) (-) monster name en controlekosten relatief hoog bij kleinschalig bedrijf	
Warenwetbesluit Kinderbedden en -boxen	Wet: VWS Controle: VWA	Veiligheid kinderbedjes en -boxen	(+) bewustwording en verantwoordelijkheid risico's (logboeken en inspectie VWA) (-) registratie verplichtingen	
Waterrecreatie				
Vaarvergunning (Wet Openbare Vervoermiddelen, Binnenschepenwet, Verenwet,...?)	Uitv: Gemeente of Waterschap	Registratie schepen Vergunning bevaren kwetsbare waterwegen en natuurgebieden		

ACTIVITEIT: KINDEROPVANG				
Wet of regel	Regeldomein	Sturing	Betekenis	VB
General Food Law (Verordening EG nr. 178/2002) Warenwet Landbouwkwaliteitswet Wet dieren, Vleeskeuringswet Voor details zie activiteit: streekproducten	EU Ministerie VWS (controle VWA) Ministerie LNV (aangewezen controleorganen, o.a. Skal voor biologisch, CPE voor kip-ei, COKZ voor zuivel)	Veiligheid van voedingsmiddelen, registratie, traceerbaarheid	(+) regelen eigen verantwoordelijkheid, o.a. via registratie bij VWA, traceerbaarheid van producten en werken volgens eigen voedselveiligheidsplan	
Warenwetbesluit Attractie- en Speeltoestellen	Wet: VWS Controle: VWA	Veiligheid speeltoestellen (ook poldersport e.a.!))	(+) bewustwording en verantwoordelijkheid risico's (logboeken en inspectie VWA) (-) registratie verplichtingen	
Warenwetbesluit Kinderbedden en -boxen	Wet: VWS Controle VWA	Veiligheid kinderbedjes en -boxen	(+) bewustwording en verantwoordelijkheid risico's (logboeken en inspectie VWA) (-) registratie verplichtingen	
Wet Kinderopvang (Wk) Met verschillende uitvoeringsbesluiten, zie 2	Wet: OCW (voorheen SZW) Controle: GGD	Kwaliteit en inspectie kinderopvang	(=) In protocollen Vereniging Agrarische Kinderopvang (VAK) (-) Ingewikkelde administratie, vereist bijna aansluiten bij 'franchise' verplicht	
		Verklaring van Goed Gedrag	(+) veiligheid kinderen	
Bovenstaande wetten zijn uitgewerkt in gerichte brancheafspraken voor de praktijk:				

a. Convenant kwaliteit kinderopvang b. CAO Kinderopvang (algemeen verbindend)	Branche (controle GGD en certificeringsinstantie HKC voor VAK)	Landelijke kwaliteitseisen	(=) protocollen VAK en in kwaliteitssysteem zorgboerderijen	
Geldt altijd bij bezoekers op het erf en/of gebruik speeltoestellen e.a.:				
Arbeidsomstandighedenwet (arbowet 2007) geldt zowel voor personeel als bezoekers / gasten!	Wet: SZW Controle Arbeidsinspectie	veilig werken (rookvrij, BHV'er) fysieke belasting, werkdruk, geluidsbelasting, agressie en geweld veilige omgeving voor bezoekers zoals afsluiten mestkelders, veilige opslag gevaarlijke stoffen, reiniging handen en schoeisel, veilige opslag machines e.a.	(+) bewustwording risico's o.a. BHV'er, RI&E, registratie bezoekers, calamiteitenplan (vluchtroutes e.d.) (-) registratieverplichtingen,	
Veiligheid, o.a. drinkwatervoorziening, ziekten, klachtrecht e.a.				
Waterleidingbesluit	Wet: VROM	Verstrekking gezond drinkwater, bad- en douchewater aan gasten: legionella-preventie	(+) Bewustwording risico's (o.a. logboeken, risicoanalyse en beheersplan voor legionellapreventie) (-) monster name en controlekosten relatief hoog bij kleinschalig bedrijf	
Wet Publieke Gezondheid (PG is NIEUW), Infectieziektewet, Wet Collectieve Preventie Volksgezondheid)	Wet: SZW Controle: GGD	Preventie ziekteuitbraken (registratieverplichtingen)	(=) In protocollen VAK en in kwaliteitssysteem zorgboerderijen	
Wet klachtrecht cliënten zorgsector		Mogelijkheid klachten (instellen ouderraad of cliëntenraad)	(=) In protocollen VAK en in kwaliteitssysteem zorgboerderijen	

ACTIVITEIT: EDUCATIE				
Wet of regel	Regeldomein	Sturing	Betekenis	VB
General Food Law (Verordening EG nr. 178/2002) Warenwet Landbouwkwaliteitswet Wet Dieren, Vleeskeuringswet Voor details zie activiteit: streekproducten	EU Ministerie VWS (controle VWA) Ministerie LNV (aangewezen controleorganen, o.a. Skal voor biologisch, CPE voor kip-ei, COKZ voor zuivel)	Veiligheid van voedingsmiddelen, registratie, traceerbaarheid	(+) regelen eigen verantwoordelijkheid, o.a. via registratie bij VWA, traceerbaarheid van producten en werken volgens eigen voedselveiligheidsplan	
Wetsvoorstel Dieren (2009) Vervangt Gezondheids- en welzijnswet voor dieren (GGWD) en daarnaast aanvullende dierenwetten, zie 3. In het wild levende dieren → Flora- en Faunawet	Wet: LNV Controle: AID	Kaderwet gericht op gezondheid en welzijn van dieren (o.a. landbouwhuisdieren, gezelschapsdieren).	(+) diergezondheid en dierenwelzijn (-) contact tussen dieren en mensen vermijden (insleep dierziekten, overdracht mensen)	
Bovenstaande wetten zijn uitgewerkt in gerichte, vrijwillige brancheafspraken voor de praktijk:				

a. Code voor hygiëne op kinderboerderijen in Nederland b. certificering boerderijeducatie (vrijwillig)	a. VWA b. St. Educatief Platteland	Schoon en veilig werken	(+) regelt eigen verantwoordelijkheid (-) de wet eist nog geen branche-afspraken bij educatie	
Geldt altijd bij bezoekers op het erf en/of gebruik speeltoestellen e.a.:				
Arbeidsomstandighedenwet (arbowet 2007) geldt zowel voor personeel als bezoekers / gasten!	Wet: SZW Controle Arbeidsinspectie	veilig werken (rookvrij, BHV'er) fysieke belasting, werkdruk, geluidsbelasting, agressie en geweld veilige omgeving voor bezoekers zoals afsluiten mestkelders, veilige opslag gevaarlijke stoffen, reiniging handen en schoeisel, veilige opslag machines e.a.	(+) bewustwording risico's o.a. BHV'er, RI&E, registratie bezoekers, calamiteitenplan (vluchtroutes e.d.) (-) registratieverplichtingen,	
Warenwetbesluit Attractie- en Speeltoestellen	Wet: VWS Controle VWA	Veiligheid speeltoestellen (ook poldersport e.a.!))	(+) bewustwording en verantwoordelijkheid risico's (logboeken en inspectie VWA) (-) registratie verplichtingen	
Warenwet en landbouwkwaliteitswet: uitgebreid met (Verordening (EG) nr. 2160/2003) behandelt de bestrijding van Salmonella en andere door voedsel overgedragen zoönosen, bijvoorbeeld bij het aaien van dieren door de schoolklassen. De richtlijn (Richtlijn 2003/99/EG) gaat over de bewaking van zoönosen en zoönoseverwekkers.				

ACTIVITEIT: ZORG				
Wet of regel	Regeldomein	Sturing	Betekenis	VB
General Food Law (Verordening EG nr. 178/2002) Warenwet Voor details zie activiteit: streekproducten	EU Ministerie VWS (controle VWA)	Veiligheid van voedingsmiddelen, registratie, traceerbaarheid	(+) regelen eigen verantwoordelijkheid, o.a. via registratie bij VWA, traceerbaarheid van producten en werken volgens eigen voedselveiligheidsplan	
Kwaliteitswet zorginstellingen	Wet: VWS (Inspectie voor Gezondheidszorg)	Veilige omgeving zorginstelling	(+) Globale normen en eigen verantwoordelijkheid (=) Kwaliteitssysteem	
Wet marktordening gezondheidszorg (Wmg) Ondersteunende besluiten en regelingen gericht op administratie en registratie	Wet: VWS (Zorgautoriteit)	Marktonwikkeling en – ordening in de gezondheidszorg, toezicht, beheersing van de kostenontwikkeling van de zorg, verbetering positie consument	(-) Uniformering in administratie en registratie, vereist aansluiten bij zorginstelling	
Ondersteunende wetten en uitvoeringsbesluiten, o.a. Wet op de geneeskundige behandelovereenkomst (WGBO), Klachtwet Cliënten Zorgsector (KCZ), Wet Beroepen Individuele Gezondheidszorg (BIG), Wet bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen (BOPZ)	Wet: VWS	Verbeteren informatievoorziening en rechtspositie cliënten.	(=) regelen zeer specifieke situaties	
Financiering via WMO, AWBZ, wet REA of WSW in de zorg bepaalt mede de mogelijkheden voor ML:				

Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO)	Gemeente	Bieden van 'lichte zorg' gericht op zelfstandig functioneren (gedeeltelijk in Pgb's) zowel lichamelijk als geestelijk	(=) kwaliteitssysteem zorgboerderijen (-) ingewikkelde administratie, vereist bijna aansluiten bij 'franchise' en/of grotere zorginstelling	
Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ)	Wet: VWS (Inspectie voor Gezondheidszorg)	Bieden van 'zware zorg' (o.a. Pgb's), zowel lichamelijk als geestelijk	(=) in protocollen Vereniging Agrarische Kinderopvang (VAK) (-) kostenbeheersing laat nauwelijks innovatie (ML) toe (-) sterke inzet op controle: ingewikkelde administratie, vereist aansluiten bij zorginst.	
Reïntegratie Arbeidsgehandicapten (wet REA)	Wet: SZW Uitvoering UVW	Terugkeer naar betaalde arbeid (voor cliënten met Wajong, WAZ of WAO uitkering);		
Wet Sociale Werkvoorziening (WSW)	Wet: SZW Uitvoering CWI	Werken onder aangepaste omstandigheden		
Bovenstaande wetten zijn uitgewerkt in gerichte brancheafspraken voor de praktijk:				
a. Kwaliteitssysteem zorgboerderijen (vrijwillig) b. CAO Zorg (algemeen verbindend)	Steunpunt Landbouw & Zorg Sociale partners	Landelijke kwaliteitseisen	(=) in kwaliteitssysteem zorgboerderijen	
Geldt altijd bij bezoekers op het erf en/of inzet personeel:				
Arbeidsomstandighedenwet (arbowet 2007) geldt zowel voor personeel als bezoekers / gasten!	Wet: SZW Controle Arbeidsinspectie	veilig werken (rookvrij, BHV'er) fysieke belasting, werkdruk, geluidsbelasting, agressie en geweld veilige omgeving voor bezoekers zoals afsluiten mestkelders, veilige opslag gevaarlijke stoffen, reiniging handen en schoeisel, veilige opslag machines e.a.	(+) bewustwording risico's o.a. BHV'er, RI&E, registratie bezoekers, calamiteitenplan (vluchtroutes e.d.) (-) registratieverplichtingen,	
Veiligheid, o.a. drinkwatervoorziening, ziekten, klachtrecht, speeltoestellen, kinderbedden e.a.				
Waterleidingbesluit	Wet: VROM	Verstrekking gezond drinkwater, bad- en douchewater aan gasten: legionella-preventie	(+) Bewustwording risico's (o.a. logboeken, risicoanalyse en beheersplan voor legionellapreventie) (-) monster name en controlekosten relatief hoog bij kleinschalig bedrijf	
Wet Publieke Gezondheid, Infectieziektewet, Wet Collectieve Preventie Volksgezondheid)	Wet: SZW Controle GGD	Preventie ziekteuitbraken (registratieverplichtingen)	(=) In protocollen VAK en in kwaliteitssysteem zorgboerderijen	
Wet klachtrecht cliënten zorgsector		Mogelijkheid klachten (instellen ouderaad of	(=) In protocollen VAK en in	

		cliëntenraad)	kwaliteitssysteem zorgboerderijen	
Warenwetbesluit Attractie- en Speeltoestellen	Wet: VWS Controle VWA	Veiligheid speeltoestellen (ook poldersport e.a.!))	(+) bewustwording en verantwoordelijkheid risico's (logboeken en inspectie VWA) (-) registratie verplichtingen	
Warenwetbesluit Kinderbedden en -boxen	Wet: VWS Controle VWA	Veiligheid kinderbedjes en -boxen	(+) bewustwording en verantwoordelijkheid risico's (logboeken en inspectie VWA) (-) registratie verplichtingen	
Tabakswet	Wet: VWS Controle VWA	Verkoop en gebruik rookwaar (o.a. leeftijdsgrens) en rookvrije ruimten (o.a. publieke ruimte)	(+) regelt eigen verantwoordelijkheid (+) rookvrije ruimte, ook op de zorgboerderij	

1. gedetailleerde uitvoeringsbesluiten betreffen o.a. Warenwetbesluit Voedingswaarde-informatie van levensmiddelen (90/496/EEG en verordening 1924/2006/EG inzake voedings- en gezondheidsclaims); Warenwetbesluit Levensmiddelenadditieven; Warenwetregeling Gebruik van additieven met uitzondering van kleurstoffen en zoetstoffen in levensmiddelen; Gebruik van kleurstoffen in levensmiddelen; Aroma's; Zoetstoffen (implementatie van richtlijn 95/2/EG). Daarnaast Warenwetregeling Verontreinigingen in levensmiddelen (EU 1881/2006); Warenwetbesluit toevoeging microvoedingsstoffen aan levensmiddelen (EU Vo. 1925/2006); Regeling Verpakkingen en gebruiksartikelen. Voor zuivel, oa. Warenwetregeling Gedehydrateerde melk 2003; Melkeiwitten (caseïne en caseïnaten); Kaaskorstbedekkingsmiddelen; gereserveerde aanduidingen; Smeerbare vetproducten (o.a. EU vo. 2991/94/EG tot vaststelling normen voor smeerbare vetproducten).

1b. destructiewet, de diergeneesmiddelenwet, de Wet op de dierenbescherming, Wet op uitoefening diergeneeskunde, kaderwet diervoeders. De GGDW is een kaderwet en kent diverse AmvB's en ministeriele regels voor uitvoering. Besluiten, o.a. Besluit identificatie & Registratie van Dieren (I&R) met uitvoeringsregeling.

2. Beleidsregels kwaliteit kinderopvang

Beleidsregels werkwijze toezichthouder kinderopvang met toetsingskaders en inspectierapporten
Fiscale uitvoeringsregeling kinderopvang, Fiscale regeling bemiddelingskosten
Tijdelijk besluit innovatieve kinderopvang

3. de destructiewet, de diergeneesmiddelenwet, de Wet op de dierenbescherming, Wet op uitoefening diergeneeskunde, kaderwet diervoeders. De GGDW is een kaderwet en kent diverse AmvB's en ministeriele regels voor uitvoering. Besluiten, o.a. Besluit identificatie & Registratie van Dieren (I&R) met uitvoeringsregeling.

ACTIVITEIT: ENERGIEPRODUCTIE				
Wet of regel	Regeldomein	Sturing	Betekenis	VB
Wet op de Ruimtelijke Ordening	Wet: VROM Uitv: Gemeente	Lokatie bouwwerken op erf en erbuiten; aparte regels voor windmolens en hoge bouwwerken	(-) beperking kleinschalige windmolens en innovatie (-) zware procedure grote windmolens (+) plaatsing zonnepanelen met melding	

Wet Milieubeheer	Wet: VROM	Omvang biomassaproductie tot 25.000 m ³ in normale milieuvergunning, erboven aparte vergunning via provincie en VROM		
Luchtverkeerswet		Hoogte grote windmolens		
Defensie		Windmolens: invloed straalpaden communicatie		
Windmolens Biomassa: regels op www.infomil.nl				

